

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра «Економіка підприємства»

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри ЕПР

_____ д.е.н., проф. В.М. Хобта
(підпис)

«__» _____ 2021 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему: «РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ГРОМАДЯН»

Виконав: студент 4-го курсу, групи АПУ-17

спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Севрюков В.В.

(підпис)

Керівник: професор кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Кравченко С.І.

(підпис)

Рецензент: доцент кафедри ЕОО, к.е.н., доц. Панченко Г.С.

(підпис)

*Засвідчую, що у цій випускній кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань*

Студент _____
(підпис)

Покровськ – 2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра «Економіка підприємства»
Освітній ступінь «бакалавр»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри ЕПР
_____/В.М. Хобта/
«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ Севрюкову Всеволоду Валерійовичу

1. Тема роботи: «Розвиток системи соціального забезпечення громадян», керівник роботи: професор кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Кравченко С.І., затверджені наказом по університету від «19» квітня 2021 р. № 175.
2. Строк подання студентом роботи – «31» травня 2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: Конституція України, нормативні та законодавчі акти Державної служби статистики України, нормативно-правові акти пенсійного фонду України та УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області, праці вітчизняних та іноземних авторів що розкривають положення щодо розвитку та реформування системи соціального забезпечення громадян.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки:
 - загальнотеоретичні основи розвитку системи соціального забезпечення громадян;
 - інформаційно-аналітичне забезпечення системи соціального захисту громадян;
 - рекомендації з вдосконалення системи соціального забезпечення громадян.
5. Перелік графічного матеріалу: демонстраційний матеріал на 12 листах формату А4.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I-III	професор кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Кравченко С.І.		
Нормо-контроль	професор кафедри ЕПР, д.е.н., доц. Кравченко С.І.		

7. Дата видачі завдання – «15» квітня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідження загальнотеоретичних основ розвитку системи соціального забезпечення громадян	15.04.2021-25.04.2021	
2	Характеристика інформаційно-аналітичного забезпечення системи соціального захисту громадян	26.04.2021-17.05.2021	
3	Розробка рекомендацій з вдосконалення системи соціального забезпечення громадян.	18.05.2021-22.05.2021	
4	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи.	23.05.2021-30.05.2021	
5	Рецензування та представлення роботи до захисту	31.05.2021	

Студент _____ В.В. Севрюков
(підпис)

Керівник роботи _____ професор кафедри ЕПР,
(підпис) д.е.н., доц. С.І. Кравченко

АНОТАЦІЯ

Севрюков В.В. Розвиток системи соціального забезпечення громадян /Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (спеціалізація Адміністративний менеджмент). - ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2021.

Досліджено загальнотеоретичні основи системи соціального забезпечення громадян; розкрито сутність поняття системи соціального забезпечення громадян, схарактеризовано основні елементи системи соціального забезпечення громадян, проаналізовано основні кількісні показники якості життя населення.

Охарактеризоване інформаційно-аналітичне забезпечення системи соціального забезпечення громадян, а саме: виконано порівняльний аналіз середньої пенсії та прожиткового мінімуму в Україні й світі, схарактеризовано діяльність управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації Покровського району Донецької області.

Розроблено рекомендації, щодо вдосконалення системи соціального забезпечення громадян, проаналізовано особливості різних моделей соціальної держави, запропоновано заходи з імплементації та використання іноземного досвіду соціального забезпечення громадян

Ключові слова: соціальний стандарт, соціальні гарантії, прожитковий мінімум, середня пенсія, соціальний захист, імплементація, індексація, зайнятість.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1.ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН	7
1.1 Уточнення сутності соціального забезпечення населення	7
1.2 Характеристика основних елементів системи соціального забезпечення громадян	14
1.3 Аналіз основних кількісних показників якості життя населення	21
2.ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН	26
2.1. Порівняльний аналіз динаміки прожиткового мінімуму	26
2.2 Аналіз динаміки середньої пенсії в Україні та світі.....	32
2.3. Характеристика діяльності Управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації	35
3.РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН	43
3.1 Особливості основних моделей соціальної держави	43
3.2 Імплементация закордонного досвіду соціального забезпечення громадян ..	49
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТОК А. Перелік зауважень щодо оформлення кваліфікаційної роботи.....	66

ВСТУП

Упродовж усієї історії людства існувало безліч держав і усі вони стикались з проблемою забезпечення своїх громадян необхідним для виживання ресурсами. Перші прабатьки системи соціального забезпечення, для окремих категорій населення, існували ще у древній Месопотамії та древньому Єгипті, а одним з перших податків на користь бідних, був поширений в ісламському світі зак'ят.

Поки існують держави, буде існувати і система соціального забезпечення, як загальносуспільна, так і для окремих прошарків населення. Проблематика системи соціального забезпечення полягає у інтенсивності та інструментарії державного втручання у життя громадян, надто сильна опіка держави збільшує видатки бюджету та зменшує мотивацію робітників до праці, однак недостатня соціальна допомога викликає великий розрив між багатими та бідними, що і спричиняє зростання соціальної напруженості, та інші суспільно-негативні наслідки. Саме для усунення цих наслідків існує система соціального забезпечення (перерозподілу матеріальних благ).

Мета роботи полягає у подальшому розвитку теоретичних основ та розробці методичних підходів і практичних рекомендацій з вдосконалення системи соціального забезпечення громадян. Для досягнення мети необхідним є вирішення наступних завдань:

- уточнити сутність системи соціального забезпечення громадян України;
- схарактеризувати основні елементи системи соціального забезпечення громадян;
- проаналізувати основні кількісні показники якості життя населення;
- зробити характеристику інформаційно-аналітичного забезпечення системи соціального забезпечення громадян та її елементів;
- виконати порівняльний аналіз динаміки прожиткового мінімуму;
- проаналізувати динаміку середньої пенсії в Україні та світі;

- схарактеризувати діяльність Управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації;

- розробити рекомендації з вдосконалення системи соціального забезпечення громадян;

- характеризувати особливості основних моделей соціальної держави;

- виробити рекомендації з імплементації закордонного досвіду соціального забезпечення громадян.

Об'єкт дослідження – економічні відносини що виникають у процесі функціонування системи соціального забезпечення між державою та отримувачем соціальної допомоги.

Предмет дослідження – теоретичні підходи, методичні та практичні питання функціонування системи соціального забезпечення громадян.

Фактологічну основу роботи складають періодичні видання, Конституція України, електронні джерела, данні з сайту служби державної статистики України, інформація з відкритих джерел

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи бакалавра становить 65 сторінок, вона містить 10 рисунків, 6 таблиць, 50 джерел.

1.ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН

1.1 Уточнення сутності соціального забезпечення населення

У найголовнішому документі української держави – Конституції, проголошено її соціальний статус, тобто держава виступає у якості гаранта благополуччя та добробуту своїх громадян. Задачею такої держави є забезпечення на усій території що входить до її складу, належних умов праці та проживання громадян, саме для виконання вищевказаних задач створена система соціального забезпечення, яка охоплює такі сфери як: пенсійне забезпечення, регуляція зайнятості, підтримка малозабезпечених домогосподарств, виплата компенсацій, надання, соціальне страхування, соціальний захист, затвердження мінімальних життєвих гарантій. Хоча система соціального забезпечення і пронизує усі сфери соціуму, але широта цього поняття не дозволяє чітко визначити його сутність.

Для того, щоб дослідити розвиток системи соціального забезпечення треба розуміти зміст його визначення у науковій літературі у різних авторів.

У науковій літературі можна знайти перелік різних визначень поняття «соціальне забезпечення». Експерт із соціального забезпечення Галаганов П.В. пояснив: «Соціальне забезпечення це один із видів перерозподілу національного внутрішнього доходу за допомогою надання матеріальних благ з метою зниження їх дохідного розриву» [5].

Зубенко В.В. та Самчинська І.В. зазначають, що «Державна та соціальна система це гарантоване забезпечення громадян благами або фінансами у випадках досягнення певного віку, або відшкодування травми, виховання дітей, втрати трудового заробітку та доходу і в інших випадках спеціально обумовлених законом, а також охорони здоров'я і здійснюється коштом спеціально створених позабюджетних фондів обов'язкового соціального страхування, які формуються за допомогою страхових внесків (єдиного

соціального податку) та асигнувань з державного бюджету уповноваженими органами в порядку, встановленому законодавством)» [6, с. 72].

Калашников С.В. Визначає, що «Соціальне забезпечення це система суспільних відносин, що складаються між громадянами та органами держави, місцевого самоврядування, організаціями з приводу надання громадянам за рахунок спеціальних фондів медичної допомоги, пенсій, допомог та інших видів забезпечення при настанні життєвих обставин, що тягнуть за собою втрати або зниження доходу, підвищені витрати, малозабезпеченість, бідність» [7, с. 47].

Ці визначення містять сутнісні ознаки явища соціального забезпечення і показують його специфіку. Найважливішими з цих визначень є те, що соціальне забезпечення здійснюється державними органами зі спеціальних цільових соціальних фондів, а також фондів обов'язкового соціального страхування. Гроші з цих фондів спрямовані на вирівнювання та стабілізацію доходів населення та підтримку їх повноцінного суспільного статусу у суспільстві, зниження соціальної напруженості, налагодженню діалогу між найбільш вразливими верствами населення і державою. Порівняння визначень різних авторів представлено у таблиці 1.1

Таблиця 1.1 – Порівняння визначень соціального забезпечення громадян різними авторами

Автор визначення	Визначення
П.В. Галаганов	Соціальне забезпечення – це один зі способів розподілу частини валового внутрішнього продукту шляхом надання громадянам матеріальних благ з метою вирівнювання їхніх особистих доходів у випадках настання соціальних ризиків [5].

Продовження таблиці 1.1

В.В. Зубенко та І.В. Самчинська	Державне соціальне забезпечення – це гарантована система матеріального забезпечення громадян після досягнення певного віку, у випадках спеціально обумовлених законом, що здійснюється коштом спеціально створених позабюджетних фондів [8].
С.В. Калашников	Соціальне забезпечення – це система суспільних відносин, що складаються між громадянами та органами держави з приводу надання громадянам коштом спеціальних фондів визначеної у законі допомоги при настанні життєвих обставин, що тягнуть за собою малозабезпеченість та бідність [7].
Л. Забелін	Соціальне забезпечення – це діяльність людей, спрямована на підтримання стабільності майнового становища пролетаріату при настанні тих небезпек, які йому загрожують [9].
В. Дурденевський	Соціальне забезпечення – діяльність публічної адміністрації, – спрямованої на усунення соціальних небезпек, що загрожують життю і рівню існування різних прошарків населення. [10].
Конституція України	Соціальне забезпечення – це організаційно-правова діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання медичної та фармацевтичної допомоги коштом спеціально створених фінансових джерел особам, які зазнали соціального ризику, внаслідок якого втратили здоров'я та засоби до існування (ст. 46) [1].

Як видно з таблиці більшість авторів збігається на думці що соціальне забезпечення це політика держави або державних органів, але направленість цієї політики кожний автор визначає самостійно.

Категорія соціального захисту містить у собі категорію соціального забезпечення і соціальної роботи, тому цілі та принципи соціального забезпечення і соціального захисту збігаються що потребує подальшого дослідження що ставить питання розгляду цілей задач і принципів соціального забезпечення. Категорії соціального захисту представлені на рисунку 1.1



Рисунок 1.1 – Категорії соціального захисту

З вищевказаних визначень різних авторів робимо висновок про збіг у всіх авторів у формах виплат соціального захисту як основних і не змінних елементів системи, оскільки за думкою П.Рабіновича та Панкевича категорія соціального забезпечення ширша і точніша та включає категорію соціального захисту у свій склад, то система соціального забезпечення цілком складається з форм виплат що виходить зі сформованого вище визначення системи соціального забезпечення [11].

Цілями соціального забезпечення (захисту) в Україні є [12]:

- стабілізація матеріального стану вразливих прошарків населення і громадян загалом;

- забезпечення функціонування ринку робочої сили, допомога у працевлаштуванні робітників, покращення кваліфікації робітників;
- гарантування конституційних прав громадянам, а також прав людини;
- переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій, що надаються сім'ї, жінкам, дітям і молоді;
- поліпшення демографічної ситуації, збільшення кількості людей працездатного віку для функціонування системи солідарного пенсійного забезпечення;
- поліпшення державної соціальної інфраструктури.

Задачами соціального забезпечення (захисту) в Україні є:

- зменшення соціальних ризиків;
- забезпечення громадян з вразливих прошарків рівними можливостями у порівнянні з всіма громадянами України;
- вирівнювання доходів регіонів;
- стимулювання ринку праці;
- поліпшення житлово-побутових умов громадян;
- запобігання голоду та бідності.

Головним принципом соціального забезпечення є принцип соціального страхування. Принцип соціального страхування являє собою квінтесенцію усіх передових досягнень країн ЄС у галузі соціального забезпечення громадян.

Згідно з цим принципом фінансування соціального страхування здійснюється членами фонду соціального страхування за допомогою відрахувань із заробітної плати або прибутку, держава може фінансувати фонд соціального страхування за допомогою дотацій. За винятком принципу соціального страхування існують два правила на яких базується практичне використання вищезазначеного принципу.

Перше правило еквівалентності використовується для розрахунку кінцевої допомоги учасників фонду соціального страхування та являє собою основний інструмент для стимуляції росту бюджету фонду соціального страхування населення. Згідно з правилом еквівалентності розмір соціальних

виплат залежить від розміру внеску учасників фонду соціального страхування. Таким чином, якщо внесок учасника більший за інших, то і соціальну допомогу він отримує більше у разі настання страхового випадку.

Друге правило перерозподілу використовується органами держави за для дотримання рівних можливостей та прав для усіх учасників перерозподілу коштів у державному фонді соціального страхування. Сукупність прибутків страхового фонду соціального забезпечення повинні розподілятися на користь найбільш бідних членів фонду соціального страхування. Ця особливість відрізняє державне соціальне забезпечення від комерційного страхування. Якщо у випадку комерційного (добровільного) страхування розмір соціальних внесків окремого учасника вираховують згідно з ймовірністю страхового випадку, то в державному соціальному забезпеченні ймовірність настання страхового випадку не впливає на розмір страхових виплат. Наприклад, страхові внески не залежать від віку або сімейного стану, крім того, у окремих випадках незайняті члени сім'ї, що взагалі не сплачують страхові внески, можуть мати право на отримання соціального забезпечення у якості державного соціального страхування.

Таким чином, соціальний захист й соціальна справедливість що забезпечена тим, що громадяни мають вільний доступ до системи соціального страхування (на відміну від добровільного страхування), незалежно від наявності у них соціальних ризиків (похилий вік, хронічна хвороба, інвалідність тощо) і ступеня ймовірності цих ризиків. Це надає соціальному страхуванню суспільної значущості й обумовлює обов'язковість участі громадян в системі соціального страхування.

В Україні запроваджено п'ять основних видів соціального забезпечення: страхування від старості; через тимчасову непрацездатність та поховання; лікарняна страховка; через нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, що спричиняють інвалідність; безробіття та інші види страхування відповідно до законодавства України [2]. Наведемо нижче визначення основних видів соціального забезпечення.

Страхування від старості або пенсійне забезпечення – вид соціального забезпечення, який полягає у виплаті пенсії за настанням людині певного віку, тобто пенсійного віку який встановлюється нормативно державою. Як інструмент допомоги безробітним в Україні існує спеціалізована соціальна послуга. Виплати по безробіттю – вид соціального забезпечення через реабілітацію робітника за допомогою державних коштів. Фінансування здійснюється за рахунок соціальних внесків роботодавця.

Медична страховка – покриття державою частини необхідної громадянину медичної допомоги. Може покривати значну кількість витрат на лікування робітника.

Нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, що спричиняють інвалідність – надання за кошти держави першої медичної допомоги потерпілому, а також гарантування збереження робочого місця на період знаходження у лікарні й реабілітації потерпілого до праці, безоплатне або пільгове лікування професійних хвороб, надання оплачуваної відпустки. Також, для окремих професій забезпечуються знижки на санітарно-курортне лікування.

Допомога по безробіттю – вид соціального забезпечення який полягає у виплаті грошової допомоги по безробіттю на час знаходження відповідної роботи для працевлаштування безробітного працівника. Виплати по безробіттю виплачуються державою визначений час і потім зменшуються за для стимулювання ринку робочої сили.

Узагальнюючи усе вищевказане, можливо сказати що під соціальним забезпеченням далі будемо розуміти політику держави або державних органів яка направлена на матеріальне (грошове, натуральне) забезпечення зі спеціально створених позабюджетних фондів вразливих категорій населення (сироти, інваліди, одинокі матері, пенсіонери, ветерани) і інших прошарків населення які його потребують за для уникнення суспільних ризиків і стабілізації суспільно-економічної ситуації за допомогою спеціально створених форм виплат.

1.2 Характеристика основних елементів системи соціального забезпечення громадян

Для існування держави та її суверенітету кожний громадянин має бути забезпечений низкою соціальних послуг, які є продуктом взаємодії усіх основних елементів системи соціального забезпечення як єдиного цілого. За для детальнішого аналізу розвитку системи соціального забезпечення та її подальшого реформування необхідно виконати наступні завдання: виділити найважливіші компоненти системи соціального забезпечення(захисту); проаналізувати їх важливість і місце у системі соціального захисту населення. Незважаючи на існування офіційного визначення соціального забезпечення(захисту), трактують це визначення по-різному.

Наприклад, М.Фаріон, при розгляданні системи соціального захисту (забезпечення) розділяє її на функціональні ознаки та механізм створення та джерела здійснення соціальних виплат, що наведено нижче [13].



Рисунок 1.2 – Система соціального захисту

Свою чергою Н.І. Фединець, Ю.Б.Миронов і М.Р. Гонська визначають систему соціального захисту як сукупність соціальних послуг які надає держава

рисунок 1.3 [14].

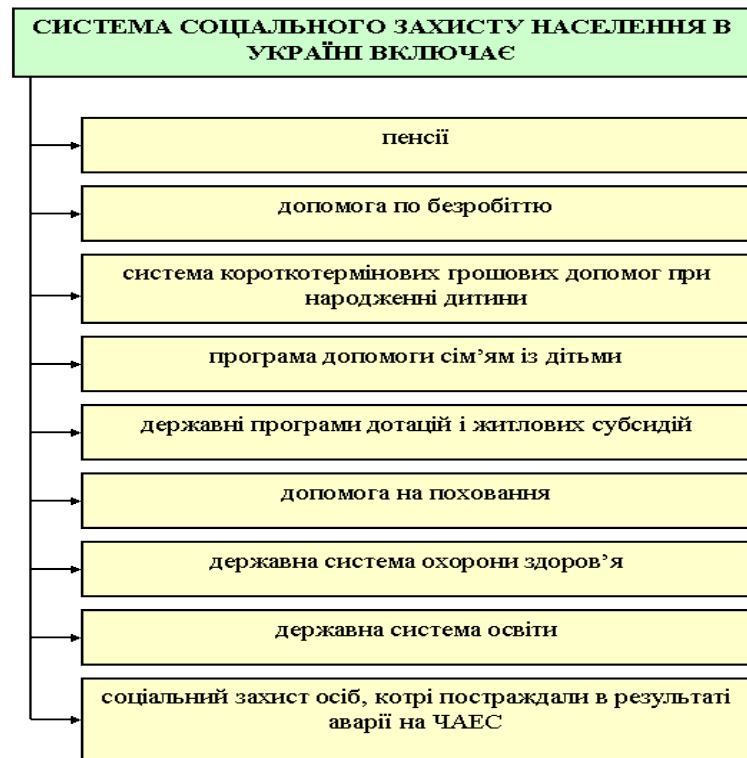


Рисунок 1.3 – Система соціального захисту як сукупність соціальних послуг

Автор підручника «Основи ринкової економіки України» В.В. Селезньов розділяє соціальний захист на три категорії: державне соціальне страхування, державна соціальна допомога, компенсаційні витрати [15]. На основу збігу спільних елементів системи соціального забезпечення(захисту) різних авторів сформовано на рисунку 1.4.



Рисунок 1.4 – Система соціального державного забезпечення сформована на основі збігу спільних елементів

Оскільки, більшість авторів приділяє багато уваги системі соціального захисту України, а категорія соціального захисту входить до категорії соціального забезпечення то обидві категорії будуть мати однаковий елементний склад. Для того, щоб схарактеризувати систему соціального забезпечення України розглянемо її основні елементи. Заходи регуляції зайнятості є дуже важливим елементом системи соціального захисту який значно впливає на пенсії, соціальні гарантії праці та систему підтримки безробітних.

Заходи регуляції зайнятості розробляються згідно з Законом України «Про зайнятість населення». Необхідною умовою виконання заходів регуляції зайнятості є дотримання взаємозв'язку політики зайнятості та макроекономічної політики, взаємодія між верствами населення, центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Заходи регуляції зайнятості територіальних та місцевих громад, проводяться з метою розширення прав та можливостей громадян на гідну працю, підвищення добробуту шляхом:

- стимулювання інтересу роботодавців у відкритті підприємств і створенні нових робочих місць;
- стимуляція зайнятості громадян;
- знаходження рівноваги попиту та пропозиції на ринку робочої сили.

Наступною складовою системи соціального забезпечення є соціальні гарантії праці, які створені щоб підвищити якість життя працівників та зменшити соціальну напруженість. Більшість цих соціальних гарантій призначені для регуляції взаємодії між робітниками та підприємцем.

Головним документом, який регулює відносини робітничого колективу і підприємця є колективний трудовий договір, якій укладається на підставі чинного законодавства та узятих сторонами на себе зобов'язань. З метою регуляції виробничих, трудових та економічних відносин та узгодження інтересів трудящих та власників підприємств або уповноважених ними органів трудовий договір ратифікується усіма сторонами. Угоди можливо розділити на

ті що укладаються державою на галузевому, регіональному рівнях на двосторонній основі. Тоді сторонами угоди є:

- профспілки, які об'єдналися для ведення переговорів від імені трудових колективів;

- підприємці або уповноважені ними органи, які об'єдналися для ведення переговорів і укладення генеральної угоди, на підприємствах у яких більшість працюючих наймані працівники.

Сторонами угоди на галузевому рівні є підприємці, об'єднання робітників або уповноважені ними органи, профспілки чи об'єднання деяких профспілок, інші представницькі організації трудящих, які мають відповідні повноваження, достатні для ведення переговорів, укладення угоди та реалізації її норм на більшості підприємств, які входять у сферу їх дії. Іноді, за для врегулювання робітничого конфлікту необхідне втручання держави, яка керується у своєму впливі Цивільним кодексом України та Кодексом про адміністративні правопорушення України.

Угода на регіональному рівні укладається між місцевими органами державної влади або регіональними об'єднаннями підприємців, якщо вони мають відповідні повноваження, і об'єднаннями профспілок чи іншими уповноваженими трудовими колективами органами. Таким чином, створюється регіональні об'єднання профспілок, які допомагають робітничим колективам відстоювати свої права перед роботодавцем.

Угодою на державному рівні регулюються основні принципи та норми реалізації соціально-економічної політики та трудових відносин, зокрема щодо:

- гарантій праці та забезпечення продуктивної зайнятості;
- мінімальних соціальних гарантії оплати праці та доходу всіх груп і верств населення, які забезпечували б достатній рівень життя;
- розмір прожиткового мінімуму, мінімальних нормативів;
- соціальне страхування;
- трудові відносини, режиму роботи та відпочинку;

- умови охорони праці та навколишнього природного середовища;
- задоволенню духовних потреб населення;
- умови зростання фондів оплати праці та встановлення міжгалузевих співвідношень в оплаті праці.

Угодою на галузевому рівні регулюються галузеві норми, зокрема щодо:

- нормування та оплати праці, встановлення для підприємств галузі (підгалузі) мінімальних гарантій заробітної плати відповідно до кваліфікації на підставі єдиної тарифної сітки по мінімальній межі та мінімальними розмірами доплат і надбавок з урахуванням специфіки, умов праці окремих професійних груп і категорій працівників галузі (підгалузі) ;

- встановлення мінімальних соціальних гарантій, компенсацій, пільг у сфері праці та зайнятості;

- трудових відносин;

- умов і охорони праці;

- житлово-побутового, медичного, культурного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку;

- умов зростання фондів оплати праці; встановлення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці. Пенсійна система забезпечує одну з найголовніших державних соціальних гарантій (пенсію), яка допомагає працівникам які не в змозі працювати через свій вік [10].

Кабінетом Міністрів України затверджено постанову від 27 грудня 2017 року № 1098 «Порядок призначення тимчасової державної соціальної допомоги особі що не працює, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на отримання пенсійної виплати» [4].

Цей Порядок визначає механізм призначення у період з 01 січня 2018 року по 31 грудня 2020 року тимчасової державної соціальної допомоги непрацездатній особі, яка досягла віку, визначеного частиною першою статті 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", але не набула права на пенсійну виплату у зв'язку з відсутністю страхового

стажу, передбаченого нормами зазначеної статті (далі – тимчасова допомога), за наявності в неї не менш як 15 років страхового стажу, та її виплат. Тимчасова допомога перераховується особі кожні шість місяців з урахуванням змін її майнового стану та середньомісячного сукупного доходу і виплачується до досягнення такою особою віку, з якого вона набуває права на пенсійну виплату.

Система формування і накопичення доходів дозволяє акумулювати бюджетні кошти через податки та розподілити за для ефективного функціонування системи соціального забезпечення громадян. Окрім накопичення бюджетних коштів необхідним стає їх раціональний розподіл.

Важливою організаційно-правовою формою українського соціального забезпечення є розподіл бюджетів на всіх рівнях. Цей модуль забезпечує громадянам пенсії та необхідну державну соціальну допомогу задля добробуту людей похилого віку та інвалідів, за рахунок державного та місцевих бюджетів. Основою для раціональної регуляції розподілу бюджетних коштів є низка нормативно-правових актів.

Закони та нормативні акти безпосередньо впливають на порядок надання різних послуг, соціальну допомогу в Україні. В деяких випадках в Україні використовують змішаний фонд соціального забезпечення, який поєднує організаційно-правові форми соціального забезпечення: загальнообов'язкове соціальне забезпечення та бюджетне асигнування.

Кількість людей, охоплених гібридним методом фінансування соціального забезпечення, дуже велика: враховуючи особливості роботи, це громадяни, допомога, яким надається державою на необхідні заходи соціального страхування, але коштом бюджету. Соціальне забезпечення, яке виділяється з бюджету, призначене для соціального захисту на додаток до соціального страхування. Воно також спрямовано на надання допомоги людям, які не мають права отримувати соціальну допомогу та тим хто не має обов'язкового соціального страхування або не має роботи у зв'язку зі своєю діяльністю та не має достатнього стажу для соціального забезпечення коштом

фондів соціального страхування населення [16, с. 408]. Тому важливим показником який регулює рівень доходів для населення без стажу є прожитковий мінімум. Прожитковий мінімум це критерій який визначає граничні межі фізичного існування людини.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набір харчових продуктів, а також мінімального набір непродовольчих товарів та мінімальний набір послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум як державний соціальний стандарт застосовується для:

- загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;
- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України;
- визначення права на призначення соціальної допомоги;
- визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування.

Тому прожитковий мінімум являє собою граничний параметр якості життя країни який впливе на усю соціальну політику держави взагалі.

З усього вище переліченого можливо зробити висновок, що елементами системи соціального забезпечення є низка соціальних гарантій, які надаються населенню зі спеціально створених фондів. На основі збігу основних компонентів системи зроблено їх перелік. Усі елементи системи соціального

забезпечення мають своє масштабування від загальнонаціональних і галузевих до локальних та аналіз дозволяє побачити динаміку їх зміни. Проаналізувавши основні елементи системи соціального забезпечення громадян можна зробити висновок про їх високу взаємозалежність між собою, тому необхідним стає пошук низки універсальних індикаторів за для оцінки динаміки поліпшення чи погіршення життя громадян.

1.3 Аналіз основних кількісних показників якості життя населення

У попередніх пунктах була зазначена сутнісна характеристика системи соціального забезпечення та її основних елементів, але тільки створення системи кількісних індикаторів якості життя населення для соціальних стандартів дозволить бачити позитивну чи негативну динаміку у впровадженні змін до змінюваної системи. Відмова від кількісних показників для соціальних стандартів зробить неможливим створення дорожньої мапи й реформи доведеться робити у сліпу, з великою кількістю помилок та тупикових шляхів, а час реформування може затягнутися на необмежений термін.

За для цього розглянемо категорію державних соціальних стандартів, під час аналізу системи соціальних стандартів треба виконати наступні задачі:

- вибрати найпопулярніші показники соціального добробуту населення;
- з'ясувати особливості та межі використання зазначених індикаторів;
- обґрунтувати важливість обраного показника, а також метод його аналізу.

У сучасній науковій літературі, поняття соціальних стандартів та соціальних гарантій як юридичні категорії, прописані у Конституції України.

О. Максимчук, наголошуючи на поняттях «соціальні стандарти» та «соціальні гарантії», заявляє, що мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія можуть розглядатися як мінімальний соціальний стандарт та гарантований мінімальний рівень доходу (мінімальна соціальна гарантія).

С. Корецька навіть пропонує прийняти закон "Про державні мінімальні соціальні стандарти". Як уже зазначалося, державні соціальні стандарти повинні гарантувати кожному громадянину «адекватний» рівень життя, який характеризується якісними показниками добробуту відповідно до класифікації якості життя. На додаток, соціальні стандарти дозволяють реалізувати стратегічну мету сучасної цивілізованої держави – забезпечити високий рівень життя та рівний доступ громадян до суспільних благ та послуг [17].

У соціально орієнтованих ринкових економіках за мету узятий добробут населення який досягається шляхом виконання двох завдань: створення високих стимулів до продуктивної праці, що є міцною основою для самозабезпечення, та забезпечення функціонування ефективної системи соціального захисту як механізму управління соціальними ризиками.

Оскільки державний соціальний рівень повинен відбивати бажаний рівень життя кожної людини в країні, потрібно звернутися до визначення рівня життя та показників для оцінки його якості.

Інші українські дослідники визначають рівень життя як складну інтегровану економічну категорію, яка всебічно виражає добробут населення, його матеріальний стан, соціальні умови життя та ступінь задоволення не тільки матеріальних, але й Індекс людського розвитку (або Індекс людського потенціалу), розроблений Інститутом соціального розвитку ООН, який публікується в щорічних звітах ООН, це ВВП на душу населення з урахуванням реальних цін за паритетом купівельної спроможності (у національній валюті) скорегований на, тривалість життя та рівень освіти (грамотність, кількість фахівців із середньою та вищою освітою тощо).

Виходячи з цього, компоненти індексу людського розвитку (реальний ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, скорегований щодо долара, тривалість життя, грамотність, смертність) показують не лише задоволення матеріальних, а й соціальних та духовних потреб, їх доцільно відносити до державних соціальних стандартів, як заведено в міжнародній практиці. Оскільки, індекс людського розвитку не включено до системи

соціальних гарантій, а він є лише інтегральним показником впливу цих соціальних гарантій, то далі індекс людського розвитку не буде розглядатися.

Враховуючи той факт, що в Україні згідно із Законом "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" прожитковий мінімум визначається як базовий соціальний стандарт, необхідно детальніше зробити його аналіз. Спочатку треба навести дефініцію прожиткового мінімуму.

Законом України "Про прожитковий мінімум" встановлено, що прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору харчових продуктів, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [18].

З рисунка 1.5 видно, що прожитковий мінімум задає граничні межі існування громадянина. Тому прожитковий можна розглядати як граничний державний соціальний стандарт оскільки у конституції України зазначено що прожитковий мінімум це межеве значення за якого не має погіршуватись здоров'я громадянина [1].



Рисунок 1.5 – Вплив прожиткового мінімуму на показники системи соціального забезпечення громадян

Держава повинна гарантувати кожній людині та громадянину нормальний рівень життя та створювати умови й можливості для досягнення добробуту, гарантованого соціальними стандартами держави. Іншими словами, держава повинна забезпечити реалізацію права кожного на належний рівень життя для себе та своїх сімей, а також інші соціальні права, закріплені в Конституції України [1].

Прожитковий мінімум має бути основою для створення системи державних соціальних гарантій. Прожитковий мінімум як соціальний стандарт держави окреслює фінансові границі соціальних виплат держави. Прожитковий мінімум задає фізіологічні межі існування громадянина держави, наприклад мінімальна пенсія не може бути нижчою за прожитковий мінімум.

Окремо треба визначити, що в ст. 96 КЗпП сказано, що тарифна ставка встановлюється в розмірі, не меншому за прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб на 1 січня календарного року. Цей факт також підкреслює важливість прожиткового мінімуму у здійсненні Україною своєї соціальної політики.

Соціальна політика України базується на використанні показника прожиткового мінімуму як базового стандарту, для визначення державних соціальних гарантій населенню, а також стандартів у сфері доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, освіти й охорони здоров'я [6].

Прожитковий мінімум встановлюється державою за допомогою нормативного методу у розрахунку на місяць на одного громадянина, а також окремо за соціальними та демографічними групами населення: діти віком до 6 років; діти віком від 6 до 18 років; працездатні особи; особи, які втратили працездатність [18]. Соціально-економічне значення прожиткового мінімуму полягає в тому, що він використовується для оцінювання загального рівня життя в країні, встановлення розмірів пенсій та соціальної допомоги різним категоріям громадян, формування державного та місцевих бюджетів [18].

Статтею 46 Конституції України визначено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом, але к.е.н Венцель Віктор Тарасович, вважає що в Україні існує можливість нарахування заробітної плати яка нижче прожиткового мінімуму [19]. Однак, надалі роботодавець повинен відрахувати кошти до рівня прожиткового мінімуму.

Це – аспект що де мотивує з точки зору заохочувальної та регуляційних функцій заробітної плати. Регуляційний вплив держави повинен проявлятися в економічно обґрунтованому встановленні номінального розміру прожиткового мінімуму, який повинен бути максимально наближеним до його фактичної величини відповідно до встановлених стандартів та фізіологічних потреб людини. У зв'язку з цим, необхідно розробити системний механізм визначення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму в залежності від показників соціально-економічного розвитку з урахуванням об'єктивних життєвих потреб людини вважає у своїй статті Тарасович В.В [19].

З усього вищеперерахованого можливо зробити висновок, що прожитковий мінімум є найвпливовішим стандартом у системі соціального забезпечення України, оскільки він задає граничні межі громадянина. Усі інші індикатори добробуту громадян мають або надто вузьку область використання, або специфіка їх підрахунку ставить під сумнів об'єктивність цих показників. Без урахування прожиткового мінімуму держава не зможе гарантувати збереження здоров'я та добробуту її громадян. Прожитковий мінімум являє собою один із найважливіших індикаторів за допомогою якого розраховуються ціла низка параметрів соціального забезпечення, тому порівняльний аналіз прожиткового мінімуму дозволить знайти граничні межі якості життя населення.

2.ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН

2.1. Порівняльний аналіз динаміки прожиткового мінімуму

Оскільки у світі продовжується процес глобалізації та взаємної економічної, культурної та наукової інтеграції, саме порівняння кількісних показників добробуту населення різних країн дозволяє виявити проблеми розвитку системи державного соціального забезпечення та пріоритети її реформування за для скорочення відставання від передових країн світу. У визначенні позиції держави у порівнянні з іншими країнами використовуються статистичні та динамічні кількісні показники.

Аналіз прожиткового мінімуму як вказано у пункті 1.3, це аналіз граничних меж збереження здоров'я громадянина, тому саме прожитковий мінімум є одним з основних показників розвитку системи соціального забезпечення громадян. Порівняння України буде проводитися з Румунією, Польщею та Молдовою.

Для аналізу прожиткового мінімуму у наступному розділі використаний порівняльний аналіз на основі статистичних даних. Допоміжним методом виявлення зростання будуть слугувати аналіз рядів динаміки. Порівняння буде здійснюватися серед країн сусідів України, таких як Польща, Молдова, Румунія.

Темпи приросту відбивають швидкість зміни зростання розглянутого показника їх використовують як показник вимірювання стабільності зростання та граничних меж його коливання.

Розрахуємо статичні та динамічні показники які зможуть продемонструвати зміну прожиткового мінімуму у часі та виявити загальні тенденції щодо зростання або падіння величини реального прожиткового мінімуму, причини та закономірності його зміни. Розрахунки за вищевказаними показниками представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Розрахункова таблиця основних кількісних показників

якості життя населення. [20]

Рік	Прожитковий мінімум	Відхилення ланцюгове у гривнях	Темпи росту базисні, %	Темпи росту ланцюгові, %	Темпи приросту базисні, %	Темпи приросту ланцюгові, %
2020	2189	162	811	108	711	8,0
2019	2027	174	751	109	651	9,4
2018	1853	153	686	109	586	9,0
2017	1700	156	630	110	530	10,1
2016	1544	214	572	116	472	16,1
2015	1330	154	493	113	393	13,1
2014	1176	0	436	100	336	0,0
2013	1176	81	436	107	336	7,4
2012	1095	142	406	115	306	14,9
2011	953	78	353	109	253	8,9
2010	875	174	324	125	224	24,8
2009	701	75	260	112	160	12,0
2008	626	94	232	118	132	17,7
2007	532	60	197	113	97	12,7
2006	472	49	175	112	75	11,6
2005	423	61	157	117	57	16,9
2004	362	20	134	106	34	5,8
2003	342	31	127	110	27	10,0
2002	311	0	115	100	15	0,0
2001	311	41	115	115	15	15,2
2000	270	270	100	-	0	-

За таблицею 2.1 номінальний прожитковий мінімум стабільно зростає упродовж двадцяти років. Тому необхідно врахувати ланцюгове відхилення.

Видно що відхилення ланцюгове постійно зростає, окрім, 2002 та 2014 року. Це говорить про відсутність індексації прожиткового мінімуму оскільки базисне значення збігається з поточним. Однак, номінальний показник не відбиває відсоток зміни показника.

Тому вирахуємо базисні й ланцюгові темпи росту за формулою 2.1

Темпи росту у порівнянні з базисним показником 2000 року постійно зростають, це обумовлене як інфляцією, так і індексацією. Але темпи зростання за базисним показником у 2013 і 2014 роках однакові що говорить про їх тимчасову стагнацію.

Усі базисні показники залежать від базисного показника і можуть бути викривленні ефектом низької бази. Тому для нівелювання цього недоліку розрахуємо темпи росту

$$\%T = (P_{\text{поточне}} / P_{\text{попереднє}}) * 100\% \quad (2.1)$$

де Р – прожитковий мінімум у поточному та попередньому роках

Темпи росту ланцюгові мають дуже хаотичний характер, а з 2017-2020 роках майже не змінюється. Відсутність великих коливань ланцюгових темпів росту зумовлено ефектом великої бази. Розраховано за формулою 2.2.

$$\%T = (P_{\text{поточне}} - P_{\text{попереднє}}) / P_{\text{попередній}} * 100\% \quad (2.2)$$

З таблиці видно що темпи приросту стабільно зростають з 2000 року який беремо за базу. Темпи приросту ланцюгові дуже нестабільні, а у 2002 взагалі відсутні, сталого зростання немає.

За допомогою рисунка 2.1 видно, що реальний зміст прожиткового мінімуму стабільно зростав з 2000 по 2008 рік і у результаті всесвітньої економічної кризи мав драматичне падіння і продовжував сталий зріст до 2014 року де мав майже подвійне падіння яке відкинуло реальний зміст прожиткового мінімуму на 15 років назад. Станом на 2020 рік реальний зміст прожиткового мінімуму знаходиться на рівні 2005 року, це значно збільшує відставання України, як від розвинених країн (США, КАНАДА, ФРН) так і країн сусідів.

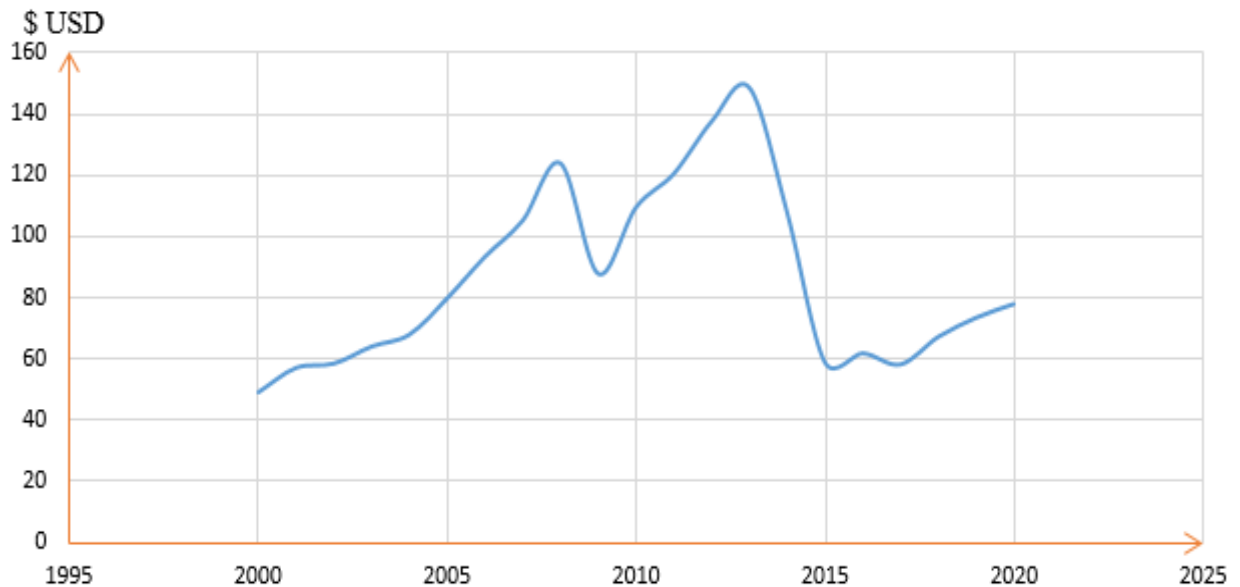


Рисунок 2.1 – Прожитковий мінімум в Україні у доларах США

Для того, щоб зрозуміти випереджає чи відстає держава у сфері соціального забезпечення зробимо порівняльний аналіз якості життя через граничний параметр якості життя, прожитковий мінімум. У Польщі існує декілька параметрів які відповідають за прожитковий мінімум це Minimum egzystencji-це ринкова вартість нормативно затвердженого кошика продуктів першої необхідності відкладання споживання яких ставить людину на межу бідності та втрату здоров'я.

За цією межею знаходиться Ubostwo absolutne-абсолютна бідність. Другим параметром який визначає якість життя є Minimum Socjalne-соціальний мінімум включає до себе також набір необхідних для нормальної життєдіяльності громадянина послуг На рисунку 2.2 зображена порівняльна характеристика прожиткового і соціального мінімуму у Республіці Польській відносно до набору продуктового кошика.

Параметр	Minimum egzystencji	Minimum socjalne
Харчування	+	++
Квартира	+	++
Одяг та взуття	+	++
Охорона здоров'я (ліки)	+	++
Особиста гігієна	+	++
Освіта і виховання	+	++
Транспорт і зв'язок	—	+
Культура	—	+
Спорт і відпочинок	—	+

Рисунок 2.2 – Порівняння прожиткового і соціального мінімуму у Польщі

Прожитковий мінімум у Польщі на 2019 рік становив 591,14 злотий на одну працездатну людину, це приблизно 4445 UAH або 124\$ доларів США, в Україні 77,9\$ звідси можна зробити невтішний висновок, що український прожитковий мінімум вже знаходиться за польською смугою абсолютного зuboжіння.

Якщо брати для порівняння польський соціальний мінімум якій дорівнював у 2019 році 1186 PLN або 320\$ різниця більш ніж у 3 рази у порівнянні з українським прожитковим мінімумом [21].

Метою аналізу є порівняння прожиткового мінімуму України і її країн сусідів що дозволить зафіксувати поточний стан, та динаміку розвитку прожиткового мінімуму як граничного показника якості життя.

В іншій країні сусідці України Молдові прожитковий мінімум склав 1707,4 lei або 98,8\$ що більше українського прожиткового мінімуму майже на чверть [4].

Румунський прожитковий мінімум теж випереджає український 502.676\$ [22] зазначається катастрофічне відставання української системи соціального забезпечення за її граничним параметром якості життя. Розбіжності у рівнях прожиткового мінімуму представлені на рисунку 2.3.

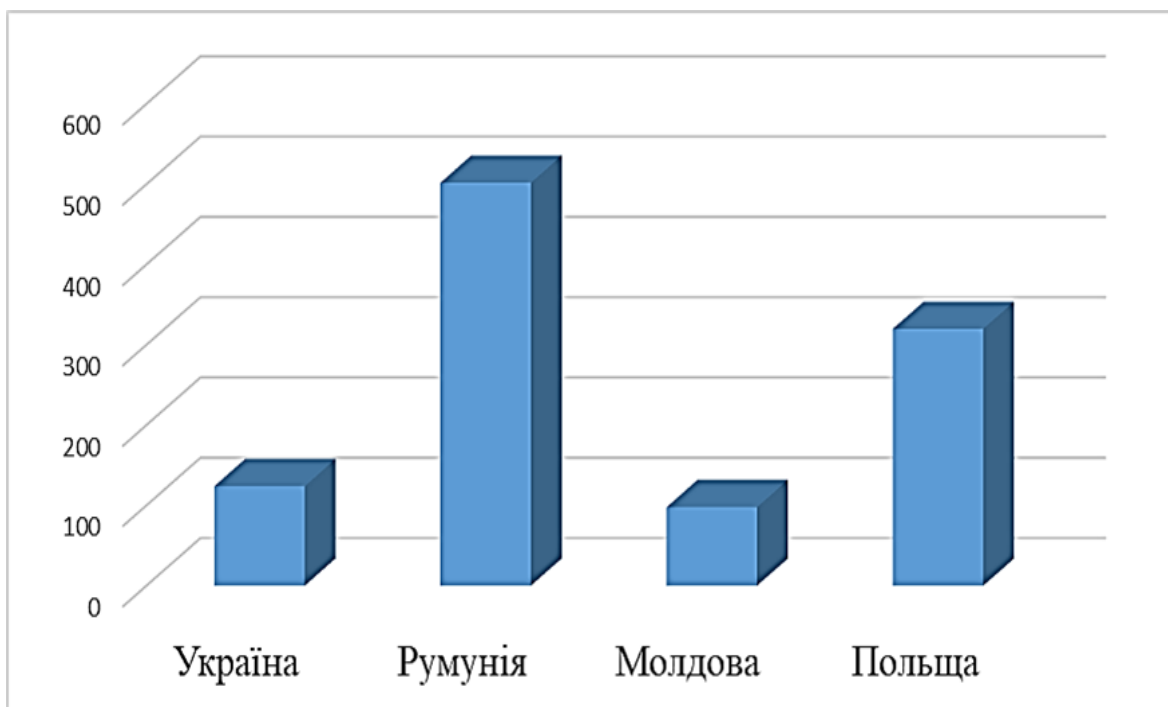


Рисунок 2.3 – Порівняння прожиткового мінімуму в Україні та країнах сусідах у доларах США

З усього вище зазначеного можна зробити висновок що зростання прожиткового мінімуму в Україні не є стабільним. На стабільність зростання соціальних та економічних показників впливають як внутрішні джерела фінансування державного бюджету, так зовнішньо-політична ситуація у країні.

Треба зазначити, що катастрофічне падіння прожиткового мінімуму припадає на початок озброєного конфлікту на Донбасі який значно погіршив стабільність національної валюти та призвів до значної втрати територій і зниження фінансових інвестицій іноземних компаній. Найбільше падіння прожиткового мінімуму припало на 2014 та 2008 роки (світову кризу) з 2015 року ситуація почала вирівнюватись і прожитковий мінімум майже сягнув значень 2005 року. Своєю чергою темпи зростання прожиткового були непостійними й український прожитковий мінімум не витримує порівняння з польським та румунським, це зумовлює необхідність реформування системи соціального забезпечення.

2.2 Аналіз динаміки середньої пенсії в Україні та світі

Орієнтуючись на світові демографічні тенденції, більша частина населення європейських країн наближається до похилого віку й українська нація не є виключенням, тому з часом, система пенсійного забезпечення покриватиме більший відсоток населення, середня пенсія відбиватиме динаміку зростання або зменшення статку більшості населення.

Виконаємо порівняльну характеристику середньої пенсії в Україні та світі та розрахуємо статистичні показники динаміки. Порівняння з іншими країнами дозволить знайти недоліки та переваги у системи соціального забезпечення громадян і знайти шляхи щодо її реформування. Порівняння статистичних показників динаміки буде здійснено за показниками які були представлені у пункті 2.1.

З таблиці 2.2 видно що, номінально середня пенсія стабільно зростала протягом двадцяти років, відхилення ланцюгове постійно змінювалось, стабільного зростання не було. Темпи росту у порівнянні з базисним показником 2000 року постійно зростають, це обумовлене як інфляцією, так і індексацією середньої пенсії з боку держави. Розраховано за формулою 2.3

$$\%T=(P \text{ поточне}/P \text{ попереднє})*100\% \quad (2.3)$$

де Р – середня пенсія у поточному та попередньому роках

Розрахуємо темпи приросту середньої пенсії за формулою 2.4. Темпи росту у порівнянні з базисним показником 2000 року постійно зростають, це обумовлене як інфляцією, так і індексацією середньої пенсії з боку держави. темпи приросту базисні постійно зростають, а ланцюгові темпи приросту дуже сильно коливаються.

$$\%T=((П \text{ поточне попереднє})/П \text{ попередній})*100\% \quad (2.4)$$

де П – середня пенсія у поточному та попередньому роках За базис беремо 2000 рік у ланцюговому попередній рік.

Таблиця 2.2 – Розрахункова таблиця кількісних показників зміни середньої пенсії

Рік	Середня пенсія	Абсолютне відхилення	Темпи росту базисні, %	Темпи росту ланцюгові, %	Темпи приросту базисні, %	Темпи приросту ланцюгові, %
2020	3170	87	4594	103	4494	2,8
2019	3083	604	4468	124	4368	24,4
2018	2479	651	3593	136	3493	35,6
2017	1828	128	2649	108	2549	7,5
2016	1700	118	2464	107	2364	7,5
2015	1582	56	2293	104	2193	3,7
2014	1526	55	2212	104	2112	3,7
2013	1471	218	2132	117	2032	17,4
2012	1253	101	1816	109	1716	8,8
2011	1152	119	1670	112	1570	11,5
2010	1033	99	1497	111	1397	10,6
2009	934	158	1354	120	1254	20,4
2008	776	298	1125	162	1025	62,3
2007	478	71	693	117	593	17,4
2006	407	91	590	129	490	28,8
2005	316	134	458	174	358	73,6
2004	182	45	264	133	164	32,8
2003	137	14	199	111	99	11,4
2002	123	39	178	146	78	46,4
2001	84	15	122	122	22	21,7
2000	69	69	100	-	0	-

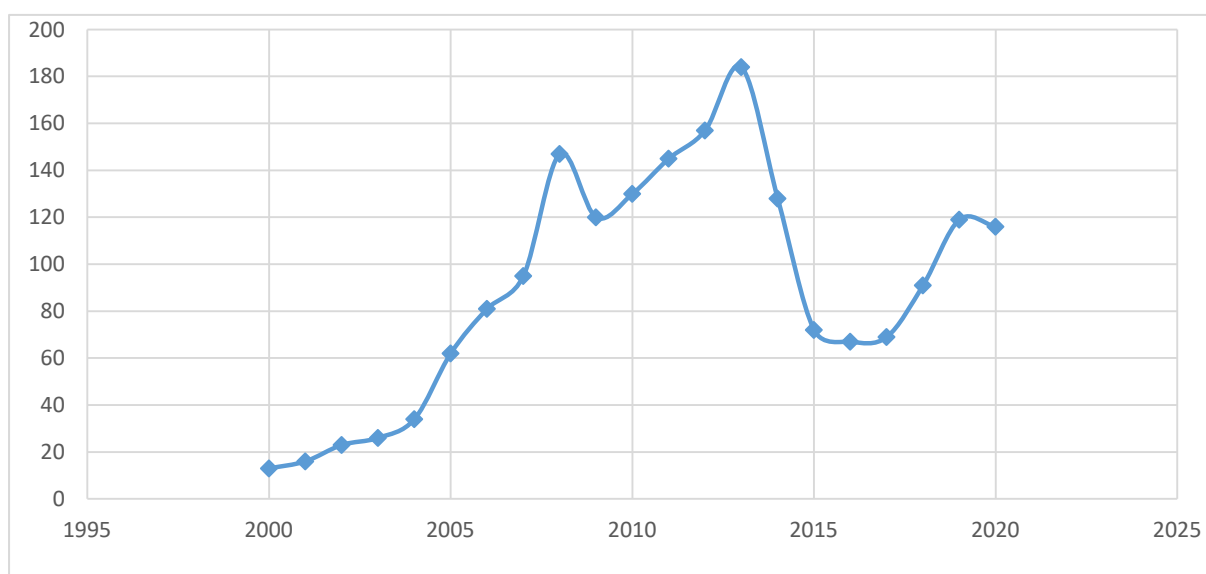


Рисунок 2.4 – Динаміка середньої пенсії в Україні у доларах США

Як видно з рисунка 2.4, середня пенсія стабільно зростала до 2013 коли був пройдений пік, але у зв'язку з зовнішніми обставинами середня пенсія у 2015 році впала до рівня 2006 року, а у 2020 році встановилась на рівні 2009 року. Таке різке падіння обумовлене обваленням курсу гривні до долара унаслідок війни на сході України. Порівняємо середню пенсію в Україні з країнами-сусідами. У Польській республіці середня пенсія складає 2482 злотих або 653 долари це понад у шість разів більше ніж середня пенсія в Україні [23].

У Румунії середня пенсія становила 316,65 [24] євро, що понад у три рази більше ніж середня пенсія в Україні.

Середня пенсія в Молдові нижча ніж середня пенсія в Україні та становить 80 доларів що на 53 відсотки менше за українську пенсію.

Як ми бачимо з рисунка 2.5 Україна поступається величиною середньої пенсії Польщі та Румунії і перевершує середню пенсію у населення що призводить до недостатнього насичення фондів соціального страхування.

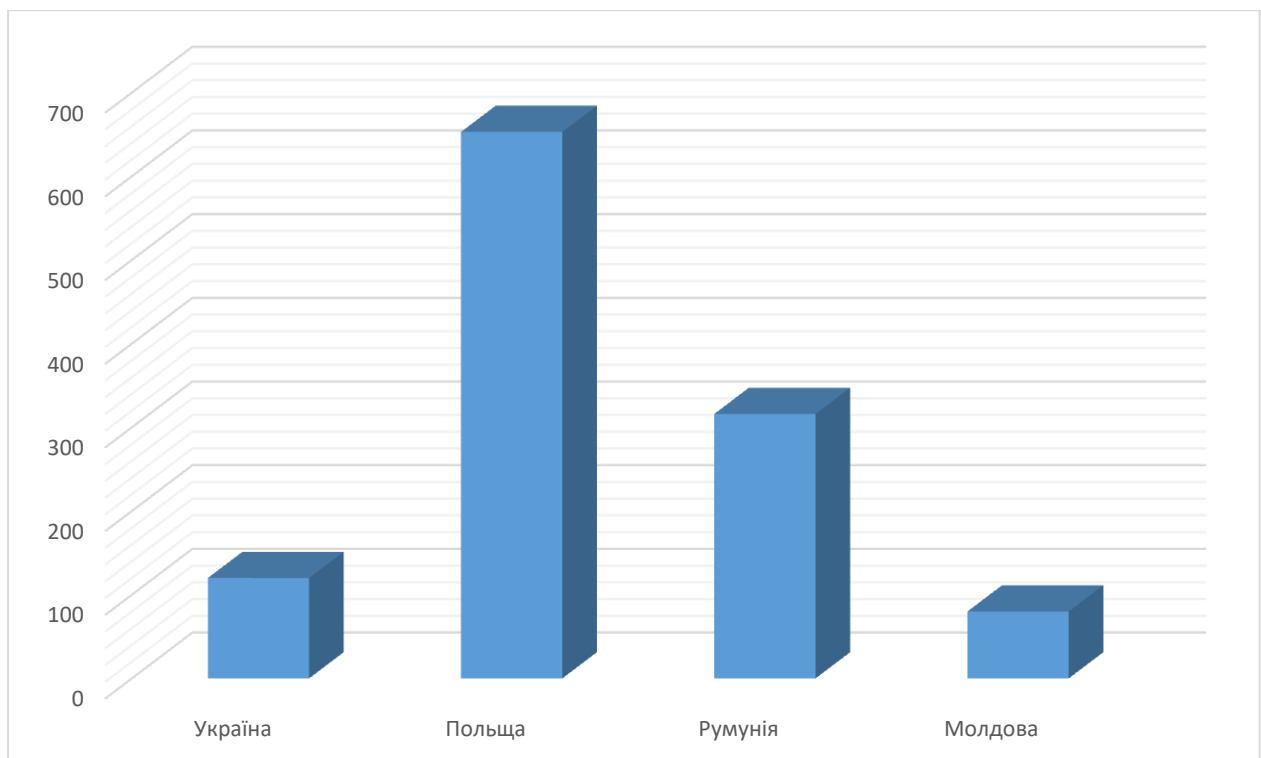


Рисунок 2.5 – Порівняння середньої пенсії в Україні з країнами сусідами у доларах США

З усього вище переліченого можливо зробити висновок, про значне відставання української держави від більшості порівнюваних країн сусідів за величиною середньої пенсії. Статистичні показники динаміки в абсолютних одинцях демонструють впевнене зростання середньої пенсії у гривнях, але ті самі показники у доларах демонструють стагнацію зростання середньої пенсії, ланцюгові темпи росту та темпи приросту середньої пенсії постійно падають або коливаються це говорить про постійне зменшення джерел фінансування та зменшення оподаткованої бази громадян. Нажаль, українська держава не може за величиною середньої пенсії становити гідну конкуренцію Польщі та Румунії.

2.3. Характеристика діяльності Управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації

Якщо у попередніх розділах аналізувались загально статистичні показники якості життя громадян, то у цьому розділі буде проаналізована робота системи соціального забезпечення на місцях. Практичного втілення система соціального забезпечення знаходить за допомогою таких державних установ як Управління соціального захисту населення.

За для детальнішого аналізу системи соціального захисту громадян розглянемо роботу цієї системи на місцевому рівні. У якості установи для аналізу обрано Управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації. Попри специфіку розташування установа користується у своїй роботі усіма загальноприйнятими нормативно-правовими актами Конституцією і законами України. За допомогою формули відсотку виконання плану знайдемо продуктивність установи.

Проаналізуємо рівень виконання соціальних програм держави на основі діяльності Управління соціального захисту населення Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації. Використаємо формулу відсотку виконання плану. Розрахунки за формулою 2.5 виконано у таблиці 2.3

$$\% \text{ Вик.плану} = (\text{Факт.} / \text{План.}) * 100\%. \quad (2.5)$$

де Факт. – фактичне значення показника,

План. – планове значення показника.

Таблиця 2.3 – Основні індикатори ефективності реалізації заходів та проектів Програми економічного і соціального розвитку міста Авдіївка за 2020 рік

Ключові індикатори ефективності реалізації заходів та проектів Програми економічного і соціального розвитку міста Авдіївка за 2020 рік. Соціальна сфера.						
№ з/п	Завдання Програми економічного і соціального розвитку міста Авдіївка на 2020 рік. Соціальна сфера	Назва індикатору	Базове значення (станом на 01.01.2020)	Прогнозне значення (01.01.2021)	Фактичне значення (на звітну дату)	Процент виконання плану, %
1.	Створення умов для підвищення рівня заробітної плати	Рівень середньомісячно і номінальної заробітної плати по місту, грн.	17248,00	14979,00	16105,00	108
2.	Скорочення заборгованості із заробітної плати та недопущення її подальшого виникнення	Обсяг заборгованості із заробітної плати, тис.грн.	929,90	0,00	0,00	100

Продовження таблиці 2.3

3.	Поліпшення соціально-трудових відносин та запобігання виникненню колективних трудових спорів	Кількість колективних звернень та випадків акції протесту, страйків	0	0	0	100
4.	Формування компетенції місцевих Органів виконавчої влади щодо їх ролі у процесі організації та надання соціальних послуг на рівні спроможної громади (роз'яснювальна робота, тренінги)	Розробка заходів	3	1	1	100
5.	Запровадження механізму для реалізації принципу індивідуального підходу на рівні спроможних об'єднаних громад	Проведення зовнішнього моніторингу та оцінки якості соціальних послуг, кількість установ	0	1	2	200
6.	Підтримка інститутів громадянського суспільства міста	Проведення конкурсу, кількість конкурсів	0	1	1	100

Продовження таблиці 2.3

7.	Підвищення матеріального стану громадян пільгових категорій та осіб з інвалідністю	Обсяг витрат, направлених на виплату матеріальної допомоги, тис.грн.	1559,59	1306,57	1413,80	108
8.	Забезпечення матеріальної підтримки сімей з дітьми, малозабезпечених сімей, інвалідів, дітей-сиріт, здобувачам освіти закладів професійної освіти	Обсяг витрат, направлених на виплату допомог, тис.грн	31002,40	30841,10	36505,70	118
9.	Забезпечення соціального захисту громадян у сфері надання субсидії на житлово-комунальні послуги	Обсяг коштів на надання населенню субсидій на оплату ЖКП, тис.грн	2568,80	7468,00	5793,50	78
10.	Підвищення рівня обізнаності населення щодо отримання соціальних послуг	Інформаційна робота, кількість інформацій	109	110	190	173

Продовження таблиці 2.3

11.	Забезпечення отримання всебічної, своєчасної та якісної соціальної допомоги в межах одного закладу	Кількість поданих заяв на отримання допомог та субсидій, шт.	5282	5500	4439	81
12.	Створення системи психологічної, соціальної та фізичної реабілітації для населення, яке постраждало внаслідок проведення АТО. Підтримка воїнів АТО та їх сімей	Обсяг коштів для фінансової підтримки , тис.грн.	313,18	103,50	422,69	408
13.	Забезпечення матеріальної підтримки ВПО, сприяння у вирішенні побутових проблем та покращенні життєвих умов	Обсяг витрат, направлених на виплату допомог, тис.грн	17533,00	19152,40	21720,20	113
	-	-	-	-	Середній відсоток виконання плану	138

Згідно з таблицею 2.3 видно, що план з підвищення рівня середньої номінальної заробітної плати перевиконано на вісім відсотків, план скорочення заборгованості підприємств по заробітній платі виконано на сто відсотків.

Головним документом, який регулює правові відносини між роботодавцем і робітниками, є правильно складений колективний договір, який є надійним захистом від свавілля роботодавця і головний інструмент подолання робітничих суперечок.

План з підвищення кількості складених колективних договорів виконано на сто відсотків, але план з легалізації трудових відносин недовиконано на сорок чотири відсотки, усього створено тридцять три робочих місця.

Відкритість та інформаційна робота з персоналом є одним зі стовпів публічної служби. Контроль й моніторинг якості соціальних послуг дозволяють управлінню соціального захисту населення йти у ногу з часом та вчасно розв'язувати поточні проблеми з надання соціальних послуг населенню. План з проведення роз'яснювальних робіт та тренінгів виконано на сто відсотків. План зі здійснення зовнішнього моніторингу та оцінки якості соціальних послуг перевиконано на двісті відсотків, відвідано дві установи.

Громадянське суспільство завжди було надійним важелем регулювання системи публічного управління, з проведенням реформи децентралізації його роль зростає ще більше. План з підтримки інститутів громадянського суспільства у місті повністю виконаний в повному обсязі.

Згідно з конституцією, Україна це соціальна держава, тому підтримка пільгових категорій населення та людей, які не в змозі про себе піклуватися, – це один з головних напрямів гуманістичної політики української держави.

План з підвищення соціальної захищеності громадян пільгових категорій та осіб з інвалідністю перевиконаний на сорок п'ять відсотків, розмір наданої фінансової допомоги склав 5573,87 тисячі гривень. План підвищення матеріального стану громадян пільгових категорій та осіб з інвалідністю перевиконано на вісім відсотків, об'єм наданої матеріальної допомоги склав 1413,80 тисяч гривень.

Підтримка багатодітних сімей, дітей-сиріт, дітей з малозабезпечених сімей – це основа демографічної політики держави, яка дозволяє зменшити підліткову злочинність і надає рівні можливості для розвитку дитини, попри її матеріальний стан. План з матеріальної підтримки малозабезпечених сімей, інвалідів, дітей-сиріт, здобувачам освіти (учнів) закладів професійної освіти перевиконано на вісімнадцять відсотків.

Житлові субсидії – це головний інструмент держави у сфері покращення житлово-побутових умов проживання її громадян. У зв'язку з епідемією COVID-19 податкова база впала і держава не змогла швидко зреагувати на зменшення об'єму податкових надходжень у місцеві бюджети. План з видачі житлових субсидій недовиконано на двадцять два відсотки, обсяг виплат по житловій субсидії склав 5793,50 тисяч гривень.

Роз'яснювальна робота з населенням – це головний чинник формування громадянського суспільства. План підвищення обізнаності населення, щодо отримання соціальних послуг, перевиконано на сімдесят три відсотки від нормативного значення усього розміщено 190 інформацій.

План з заяв на субсидію на оплату послуг ЖКГ недовиконано на дев'ятнадцять відсотків, усього подано 4439 заяв. За для непоширення інфекції деякі сім'ї були відправлені на самоізоляцію.

Оскільки УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації знаходиться на лінії зіткнення ООС, то необхідною статтею витрат стала морально-психологічна та фізична реабілітація населення міста, яке потрапило у зону бойових дій, а також підтримка захисників міста та їх сімей. План зі створення системи психологічної, соціальної та фізичної реабілітації для населення, яке постраждало внаслідок проведення АТО. Підтримка воїнів АТО та їх сімей перевиконано понад у чотири рази, загальний обсяг коштів склав 422,69 тисячі гривень.

Збройний конфлікт на сході країни спровокував хвилю біженців, українська держава, виконуючи свій обов'язок перед своїми громадянами, виділила кошти на допомогу громадянам. План з матеріальної допомоги внутрішньо переміщеним особам перевиконано на тринадцять відсотків,

загальний обсяг допомоги склав 21720,20 тисяч гривень, це найбільша стаття витрат серед усіх.

Для визначення загальної ефективності роботи УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації вирахуємо середній відсоток виконання плану за формулою:

$$\text{Середній \% виконання плану} = (308 + 400 + 477 + 81 + 408 + 113) / 13 = 138\% \quad (2.6)$$

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок про високу ефективність роботи УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації у галузі надання соціальної допомоги громадянам. Специфіка роботи установи полягає в орієнтації на реабілітацію та соціалізацію жителів міста Авдіївка.

Орієнтація установи на якісне виконання та перевиконання планів з проведення заходів з покращення якості надання соціальних послуг створює позитивний образ української влади в очах населення. Наприклад, з тринадцяти планових індикаторів виконано у повному обсязі дванадцять, а перевиконано норму по семи плановим показникам. УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації постійно проводить просвітницькі заходи які допомагають населенню бути більш обізнаними у сфері отримання соціальної допомоги.

Жорсткий контроль зі сторони керівництва і висока матеріальна та психологічна мотивація працівників дозволяє виконувати усі покладені на установи задачі у поставлені строки. Постійний аудит діяльності підрозділів установи дозволяє отримувати актуальну інформацію про стан керованої системи та приймати керівництву оптимальні зрівноважені рішення як на тактичному, так і стратегічному рівнях управління. Завдяки професіональним діям керівництва і працівників УСЗН, загальний відсоток виконання плану склав 120% від запланованого, цей дивовижний результат є наочною демонстрацією ефективності таких установ, як управління соціальним захистом населення, які втілюють у життя плани держави, щодо покращення умов проживання кожного громадянина України.

3.РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН

3.1 Особливості основних моделей соціальної держави

У попередніх розділах детально розглянута специфіка української системи соціального забезпечення були виявленні її недоліки які найбільше проявляються, саме зараз коли Україна проголосила курс на інтеграцію та асоціацію з ЄС специфіка цього міжнародного об'єднання диктує свої правила і сфера соціального забезпечення не є виключенням. Прискорене реформування системи соціального забезпечення за прикладом колишніх соціалістичних країн має стати пріоритетом держави за для покращення якості соціальних послуг.

Для того, щоб забезпечити стабільне зростання якості соціальних послуг держави, стає необхідним слідування передовим світовим трендам у сфері соціального захисту. Оскільки, більшість цивілізованих країн спираються на загальнолюдські цінності, то використання іноземного досвіду розвинутих країн дає змогу наблизитись до їх якості життя, однак, використання іноземного досвіду неможливо без системи класифікації моделей соціальної держави.

Підходи до класифікації систем соціального забезпечення залежать від обраних критеріїв. Деякі дослідження виділяють дві основні моделі [25].

Перша модель, яку часто називають моделлю Бісмарка (впроваджено канцлером Бісмарком), встановлює міцний зв'язок між рівнем соціального захисту та успіхом (тривалістю) професійної діяльності.

Друга модель називається Беверіджська і базується на тому, що всі люди, незалежно від їх належності до економічно активного населення, мають право на мінімальний рівень захисту від професійних і хронічних хвороб, старості чи інших причин які не дозволяють продовжити їх трудову діяльність.

Прихильниками цієї системи є Великобританія та країни "скандинавського соціалізму", особливо Швеція, які досягли неабияких результатів у боротьбі з бідністю. Виходячи з цього, можна говорити про два основних варіанти соціальної політики: консервативну політику та політику «соціальної ринкової економіки».

Перший варіант підтверджується класичними макроекономічними теоріями. Ринковий механізм вважається ідеальним і досконалим, тому держава не повинна втручатися у розподіл доходів, щоб збалансувати доходи різних груп (*Laissez-faire*). Держава повинна дійсно допомагати людям, які потребують соціального захисту (наприклад, інвалідам, пенсіонерам тощо).

Надмірне коригування доходу суттєво шкодить ринковій економіці. Наступні аргументи на користь принципу невтручання держави в економіку.

По-перше, ця політика заохочує роботу та ініціативу, а висока мотивація до праці є запорукою підвищення продуктивності праці.

По-друге, природний процес переміщення робочої сили з однієї області в іншу ускладняється за державної політики вирівнювання доходів різних регіонів. Якщо прибуток однієї галузі більший за прибуток інших галузей, це цілком нормальне явище ринкової економіки.

Така ситуація свідчить про збільшення зайнятості у первинному секторі та зменшення у вторинному секторі. Це забезпечує стійкий розвиток ринкової економіки. Якщо держава збалансує прибуток в обох секторах, це ускладнить робочу міграцію і, таким чином, знищить природні ринкові відносини.

По-третє, бажання компенсувати нестачу грошей у населення неминуче збільшить податкове навантаження на заможних й працьовитіших членів суспільства, що негативно позначиться на рівні заощаджень, а отже і на рівні інвестицій.

Консервативна політика характерна для Сполучених Штатів та країн, що розвиваються (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Бразилія, Аргентина, Мексика, Чилі).

Система «соціальної ринкової економіки» пропонує інший підхід до розподілу доходів. Це характерно для Німеччини, Північної Європи, Австрії, Нідерландів, Канади та багатьох інших. Цю політику обґрунтовував німецький економіст Л. Ерхард та теоретики «шведської моделі соціалізму».

Модель соціальної ринкової економіки Ерхарда базувалася на концепції механізму вільного ринку, але і не виключала державного втручання. Це була державна політика, яка створила умови для функціонування ринку, дозволила відібрати найбільш ефективні форми розширеного відтворення та контролювала розвиток й конкуренцію вільного підприємництва.

Соціал-демократична модель робить акцент на фіскальній політиці та соціальному розподілі доходу від праці. Ця модель характеризується тим, що ринок праці охоплює значну частину населення й рівень зайнятості є відносно високим, включаючи «штучні» державні ініціативи [26].

Консервативна модель ставить акцент більше на зайнятості, ніж на соціальному перерозподілі.

Інакше зайнятість проявляє себе у ліберальній моделі. Тут завантаженість виробничих потужностей низька для частини населення, але рівень соціальної напруженості високий. Це так звана латинська модель зайнятості, якою користуються. Держава з соціал-демократичним та ліберальним устроєм які мають помірні значення бідності, а консервативні держави на основі католицької моделі демонструють високі значення бідності. Це означає, що соціальний перерозподіл полягає в боротьбі з бідністю, а не в розподілі зайнятості, якщо це консервативний підхід.

Соціал-демократична модель, яку також називають скандинавською (скандинавський соціалізм), є типовою для скандинавських країн. Головним принципом соціального забезпечення є універсалізм. Якісне забезпечення цих моделей є стабільним й досить продуктивним у галузі архітектури та будівництва, що є дуже важливим інструментом у цій галузі.

Це стає можливо за існування сильної, але децентралізованої адміністрації яка історично склалася у народів Норвегії та Швеції ще у 18

столітті, ці країни вважалися одними з найбідніших у Європі. У цих країнах склалися комуни (Контони) задачею яких було піклування про бідних дітей та дітей, які осиротіли.

Великим досягненням, адміністрації Бісмарка, було впровадження державного соціального страхування. У Швеції ще до Першої світової війни існувало два поліси обов'язкового державного страхування: для людей з обмеженими можливостями та страхування на випадок безробіття. Це дозволило розірвати зачароване коло «старість значить бідність» і призвело до формування поняття «забезпечена старість».

У 30-х роках у Швеції та Норвегії сформувалася нова картина соціальних цілей суспільства. Необхідно було зменшити розрив у доходах між багатими та бідними щодо споживання товарів на внутрішньому ринку. Таким чином, вирівняти попит і пропозицію та досягти загальної збалансованості усіх галузей економіки.

Тоді ж вперше були введені дотації держави на дитину для кожного з батьків. Дитина стала об'єктом соціального захисту і без усяких спеціальних умов, у вигляді багатодітності, неповноцінної сім'ї тощо. В результаті сформувалась «картина соціального світу», де чітко позначилися окремі групи, пов'язані з конкретними проблемами, а не з бідністю, як такою.

Це, наприклад, такі "уразливі" групи:

- діти до 6 років;
- діти з бідних та неповноцінних сімей;
- пенсіонери;
- люди з інвалідністю;
- безробітні;
- алкоголіки.

Консервативна модель у цій класифікації (часто іменується "континентальною", залежно від геополітичного положення або "інституційного" складу), у якості головного принципу виступає орієнтація на механізм вільного ринку у поєднанні з розвитком соціального страхування під

наглядом держави. Заслуга в формуванні страхового законодавства належить ще канцлеру Бісмарку.

Ліберальна модель розглядає ринок як головний рушій інноваційного розвитку в якому відбувається взаємодія юридично рівних індивідуальностей. За такої моделі держава має мінімальні важелі втручання в економіку та постає у якості «нічного сторожу» суспільного багатства і є гарантом недоторканності особистості. Соціальні гарантії за такої системи надаються у приватному порядку або зовсім не надаються, що стимулює робітників не закінчувати надто рано свою робочу діяльність, це водночас робить країну привабливою для іноземних інвестицій, але провокує соціальну нестабільність та роздування бюджетів поліції й пенітенціарної системи. Головним принципом вважається приватизація прибутків та націоналізація збитків.

Консервативна модель, заснована на високій довірі між роботодавцем та робітником на роботі й у трудових відносинах, при влаштуванні на роботу. Основою цієї моделі є принцип трудової участі (хто більше працює той більше і заробляє) і на переважанні соціалізації та перекваліфікації праці замість виходу на пенсію, це дозволяє у довгостроковій термін створити прошарок так званої робочої аристократії.

Принципи католицької (латинської) моделі соціальної політики були опубліковані в серії "папських листів", опублікованих Ватиканом у XX столітті у практичній реалізації католицької моделі найчастіше поміж усіх інших найчастіше використовувалася принцип допоміжності. Принцип - «допоміжності» цей принцип означає, що найефективніше соціальні питання можуть бути вирішені найближчою інстанцією на місцевому рівні, наприклад муніципалітетом.

У християнській соціальній доктрині принцип "допоміжності" означає, що найближча інстанція завжди намагається розв'язати потенційні проблеми ефективніше. Коли не можна допомогти собі самому, тоді звертаються до своєї родини та родичів.

Наступний рівень – це місцеві організації, включаючи церкву і громадянське суспільство, сусідів тощо. Якщо це не допомагає, особа повинна звернутися до страхових служб. Останній шлях – державний сектор.

У католицькій моделі сім'я та інші інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у місцевому самоврядуванні. Модель базується на клієнтській та меценатській структурі, яка дещо була розмита з розвитком ринкових структур та політичних та соціальних прав особистості. Усі ці моделі соціального забезпечення можна об'єднати у таблицю 3.1.

Таблиця 3.1 – Характеристика основних моделей соціального забезпечення громадян

Назва моделі	Відношення держави до економіки	Відношення держави до особистості	Головний принципи
Ліберальна модель	Вільний ринок дерегуляція економіки	Невтручання у приватне життя, але низьке соціальне забезпечення	Принцип невтручання
Консервативна модель «Модель Бісмарка»	Регульована економіка, або змішана	Культурний вплив на особистість, вибіркоче соціальне забезпечення	Інституціоналізм, Протекціонізм
Католицька модель	Змішана економіка з помірними податками	Релігійний вплив, підтримка найбідніших верств населення	Принцип допоміжності
Соціал-демократична модель(Скандинавська)	Найбільші податки максимальне втручання і вплив держави(Змішана економіка)	Інформаційний та адміністративний вплив на особистість, максимально можливе соціальне забезпечення	Опора на громадянське суспільство

З вищевказаного можна зробити висновок, що більшість моделей системи соціального забезпечення з точки зору втручання держави в економіку додержуються змішаної моделі (регульована економіка). Під змішаною економікою розуміється економіка зі значним державним сектором.

Ліберальна модель додержується парадигми вільного ринку найбільш економічно розвиненими є саме країни з ліберальною моделлю. Але в Україні присутня велика частка державного сектору тому українську економіку можливо класифікувати як змішану. Втрата конкурентоспроможності на ринках СНД робить неможливим скорочення відставання України від передових країн світу за допомогою ліберальної моделі.

Якщо держава не може конкурувати на ринку з іншими державами ні за ціною ані за якістю товару, то оптимальною стратегією для збереження національних виробництв, може стати протекціонізм, який характерний для консервативної моделі.

За критерієм втручання держави в життя особистості найбільше свободи надає, саме ліберальна модель, держава представлена як нічний сторож, але така модель відмітає більшість соціальних гарантій і породжує внутрішню нестабільність.

Оскільки у конституції Україна проголошена, як соціальна держава то відмова держави від взятих на себе зобов'язань неприйнятна. В Консервативній моделі віднайдений баланс між свободою особистості та соціальним забезпеченням, але в Україні нерозвинені на достатній рівень громадянські інститути.

У католицькій і соціал-демократичній моделі дуже високі податки на підприємницьку діяльність що придушує підприємницьку ініціативу.

Громадянське суспільство в Україні лише почало формуватися, а висока кількість конфесій не дозволить об'єднати населення навколо конкретної релігії, тому можливо взяти економічну політику від консервативної моделі, а принципи формування громадянського суспільства від скандинавської моделі.

3.2 Імплементация закордонного досвіду соціального забезпечення громадян

У попередньому пункті були продемонстровані переваги та недоліки основних моделей соціальної держави та обґрунтовано необхідність

використання закордонного досвіду за для покращення якості соціальних послуг. Оскільки, кардинальна зміна системи соціального забезпечення зі старої на нову це дуже довгий процес, то корисним стає впровадження окремих елементів від взірцевої моделі та перевірка їх ефективності на місцях, тобто імплементація.

Імплементація закордонного досвіду необхідна за для покращення якісних та статистичних показників системи соціального забезпечення, саме за допомогою цих показників стає можливо відстежувати прогрес реформ. Впровадження закордонного досвіду дозволяє скоротити витрати на розробку заходів реформування системи соціального захисту громадян. На період імплементації закордонного досвіду мають бути створений інструментарій аналізу соціальної політики держави.

Аналіз різних типів соціальної політики дозволяє зробити висновок, що їх основні завдання подвійні. Тому ефективність соціальної політики слід оцінювати на основі двох критеріїв:

- по-перше – це ступінь дієвості при розв’язанні соціальних проблем;
- по-друге – це ступінь інтеграції соціальної політики в механізм економічного зростання.

В основі кожної моделі соціальної держави лежать ці основні принципи, що впливають із реалізації соціальної політики державою у суспільстві та для особистості. В країнах Центральної та Східної Європи розвинувся свій підхід до соціальної політики держави.

У цих країнах існує два етапи соціальної політики та політики зайнятості. Перший етап – це етап стабілізації та лібералізації, другий етап – з моменту інтеграції у світовий ринок цих країн до економічного зростання. Багато процесів на першій фазі схожі на процеси в Україні, також зменшується обсяг продажів та виробництва.

На першому етапі основними проблемами стали безробіття та спад доходів. Однак ці країни не зазнали високого рівня соціальної напруги, соціальної конфронтації та масових демонстрацій. Важливим фактором

підвищення соціального захисту стало прийняття низки "соціальних законів" у всіх країнах, які чітко визначають правила допомоги бідним та джерела їх фінансування.

Другий етап фокусується на соціальній політиці, особливо на політиці зайнятості. Якщо політика на першому етапі була переважно пасивною (допомога по безробіттю, достроковий вихід на пенсію тощо), то на другому етапі політика є більш активною: створення робочих місць, організація громадських робіт, відкладення банкрутств для забезпечення робочих місць.

К.п.н., доцент В. В. Деріга, д.і.н., професор М.О.Багмет зазначає, що досвід розвинених соціальних держав світу, а також постсоціалістичних держав, у яких відносно успішно долають етап своєї суспільної трансформації, спостерігаються поєднання пасивних та активних заходів – це обов'язкова умова ефективності соціального захисту [27].

Наприклад, у Чехії розмір соціальної допомоги, яка надається малозабезпеченим прошаркам населення, залежить не тільки від фінансового стану отримувача, але й від ступеня його активності, спрямованої на вихід з кризової ситуації(пошуку роботи). У Польщі в багатьох місцевих центрах соціальної допомоги необхідною умовою за для надання соціальної допомоги є виконання одержувачем визначених законом соціальних робіт. Активна політика зайнятості на ринку праці має відповідати раціональній структурі суспільних потреб і вирішувати завдання щодо працевлаштування громадян, регуляції зайнятості, підвищення їхньої мобільності та конкурентоспроможності.

Досвід передових західних країн показує, що стабілізаційний характер соціальних витрат держави – сила соціальної політики. Це також принципи задоволення суспільних потреб та забезпечення соціального захисту населення шляхом надання соціальних гарантій у змішаній формі або безпосередньо від соціальних виплат роботодавців, за допомогою різних комбінацій вищевказаних форм.

Цей комбінований метод широко поширений в економіці індустріальних і постіндустріальних країн. Вибір певної соціально-політичної моделі має певну залежність від історичних, соціокультурних та економічних умов і визначається специфічним характером соціально-політичної моделі країни, ідеологічними, моральними принципами та характеристиками історичного етапу.

У будь-якому випадку, соціальна держава передбачає, з одного боку, існування сильної державної влади, яка може стимулювати розвиток людського потенціалу, а з іншого боку, існування розвинених інститутів громадянського суспільства, які здатні збалансувати вплив держави. Країни так званої скандинавської моделі вже давно посідають верхні сходинки міжнародних рейтингів якості життя населення, вони мають розгалужену соціальну інфраструктуру та розвинене громадянське суспільство. За даними економічної статистики та «індексу щастя» найбільш щасливими країнами у 2020 році є Швеція та Данія [28].

У цих країнах впроваджено модель «скандинавського соціалізму», яка матеріально забезпечується достатньо високим (понад 50%) податком на прибуток, прозорістю системи оподаткування, розвиненими соціальними інститутами, а також обізнаністю громадянського суспільства, відповідає сучасним економічним умовам і хоча як і усі інші стратегії не є універсальною.

Однак, Україна має більшу чисельність населення, тому при введенні подібної до скандинавських країн системи соціального захисту неможливо буде охопити усі прошарки населення. У зв'язку з децентралізацією найбільш актуальним для України є введення системи соціальних інститутів подібної до «католицької моделі», які забезпечать зменшення навантаження на обласні управління захисту населення, а також розширення переліку послуг, які зможуть надавати місцеві управління захисту населення.

Як зазначає у своїй статті (Моделі соціальних держав та соціальний захист: екскурс у минуле та майбутнє), І.В. Жиглей відмітив, що вищезазначені

моделі, будучи “ідеальними типами” соціальної держави, кожен з яких має свої переваги та недоліки, ніде у світі не зустрічаються в чистому вигляді, оскільки не враховує національні особливості окремо взятої країни [29]. На практиці зазвичай можна спостерігати поєднання елементів ліберальної, консервативної та соціал-демократичної моделей при явному переважанні рис однієї з них.

А у своїй статті (Світовий досвід моделей соціальної політики та можливість їх використання в Україні) [30] Л.І. Ільчук окремо виділяє соціальну модель російської федерації яка проявляється у високих державних гарантіях населенню і низькому оподаткуванню бізнесу, але у статті зазначаються що такий гібрид радянського досвіду та елементів консервативної моделі має свої проблеми, наприклад, низьке покриття амортизації устаткування, скорочення внутрішніх інвестицій, низькі темпи зростання продуктивності праці.

Кожна з представлених моделей має свої недоліки та переваги й перейняти ці моделі у чистому вигляді не вдасться, оскільки Україна має більше населення ніж усі скандинавські країни разом узяті консервативна модель не змогла опанувати соціальну напругу і навіть призвела до заворушень. Іноземні країни не мають готових рецептів і копіювання західних систем соціального забезпечення без значної адаптації під українські реалії буде малоефективним. Незважаючи, на існування великої кількості моделей розвитку соціальної сфери держави в Україні не існує єдиного плану, який би визначав мету, та основні напрямки соціальної політики держави. Все популярнішою у світі стає стратегія сталого розвитку яка повністю

Стратегія сталого розвитку визначає перспективи з реформування пенсійної системи та системи соціального забезпечення 2020 року, але ця реформа не дає високих результатів й жодним чином не покращує життя українців і міжнародні рейтинги країни стосовно добробуту громадян. Наприклад, українська держава зайняла дев'яносто шосту позицію у

міжнародному топі щастя, який складено міжнародною організацією Legatum Institute. Усього в топі оцінювалась більшість держав світу.

У порівнянні з попередніми роками Україна підтягнулась аж на три пункти з дев'яносто дев'ятого місця, протягом декади з 2009 року Україна опустилася у топі країн на десять пунктів. Окрім загальновживаних макроекономічних індикаторів, спеціалісти проаналізували освітню систему й охорони здоров'я, рівень політичної безпеки, особистої свободи, якість соціальних послуг і те, чи легко в країні вести бізнес.

Найвищі позиції Україна посіла за систему освіти громадян – тридцять сьома позиція й умови проживання – шістдесят дев'ята, та найгіршу – у категорії «соціальний капітал» та за рівнем особистої безпеки – сто сорок п'яту, екологією – сто двадцять сьому позицію. Таким чином, підкреслюється необхідність реформації правоохоронної системи та системи освіти. Однак найвищі сходинки як і завжди посідають скандинавські країни.

Ці високі позиції зумовлені більш відкритими економіками та кращим життєвим досвідом у реформуванні охорони здоров'я, освіти й умов життя взагалі. Зазначимо, що рівень економічних свобод зростає в усьому світі, кажуть дослідники. Водночас вони наголошують, що гірший рівень особистої свободи й державного управління стримують подальше процвітання [31].

Вищевказана інформація доводить необхідність реформування системи соціального забезпечення України для скорочення відставання від розвинених країн світу. Це вказує на необхідність імплементації досвіду розвинених країн за для скорочення відставання України від передових країн ЄС та подальшої інтеграції у світовий ринок. За для обрання потрібного шляху до реформування української системи соціального забезпечення треба з'ясувати до якої з представлених вище моделей ближче Україна. Побудуємо таблицю 3.2 у якій буде наведені характерні ознаки української моделі соціального захисту громадян подібності та відмінності української моделі соціальної держави від основних світових зразків.

Таблиця 3.2 – Схожості і розбіжності української моделі соціальної держави зі світовими аналогами

Критерії	Ліберальна	Консервативна	Католицька	Соціал демократична
Економіка				
Відношення до особистості				 
Головний принцип				

 - Має схожість-1 бал

 - Схожості немає-0 балів

 - Часткова схожість-0,5 балів

 Схожість української системи соціального забезпечення на консервативну, проявляється у змішаному характері економіки зі значним державним втручанням, а також ставленням держави до особистості. Консервативна модель соціальної держави у царині ставлення до особистості оцінює громадянина не за потребами, а за справами, що являє собою додатковий стимул до зростання продуктивності праці.

Елементи соціал-демократичної системи соціального захисту дістались Україні від УРСР. Високі соціальні гарантії держави гальмують розвиток економіки та зменшують податкову базу. Оскільки майже чверть населення вже досягли пенсійного віка то відмова від їх забезпечення соціальними послугами багаторазово збільшить навантаження на ринок праці. Висока конкуренція на ринку праці обвалить ціну робочої сили що своєю чергою змусить державу виділяти більше коштів на боротьбу з безробіттям.

Така парадоксальна ситуація робить практично неможливим сценарій «шокової терапії». Створення приватних пенсійних фондів ускладнено недовірою населення до бізнесу і досвідом фінансових махінацій у 90-х роках. Тільки коли держава, зможе гарантувати вкладникам безпеку їх відрахування тоді система приватного пенсійного забезпечення.

Реформування системи соціального забезпечення гальмується корумпованістю і недосконалістю соціальних інститутів і інституціональна реформа стає все більш перспективною. Використання соціал-демократичної моделі соціального забезпечення в Україні ускладнено відсутністю постійного стабільного джерела доходу для держави (нафта у Норвегії), та великої кількістю населення. Тому початком реформ системи соціального забезпечення мають стати:

- судова реформа та реформа соціальних інститутів держави;
- створення єдиної державної стратегії розвитку соціальної сфери;
- надання громадянам альтернативи державного соціального забезпечення у вигляді приватних соціальних фондів;
- інформатизація та комп'ютеризація надання соціальних послуг за для усунення черг та зайвого очікування;
- скорочення шляхом комп'ютеризації коштів на утримання бюрократичного апарату;
- створення системи виплат за якої усі накопичені гроші пенсіонер зможе отримати у повному обсязі або великими;
- створення системи необов'язкових соціальних робіт для тих хто не зміг знайти роботу.

Усі вище зазначені заходи вже працюють у країнах Європейського Союзу, наприклад приватні соціальні фонди представлені у вигляді приватних страхових компаній, а напрям на інформатизацію та цифровізацію вже став світовою практикою. Реформи соціальних інститутів вже стали європейською реальністю.

Підсумовуючи вищесказане, можливо зробити висновок, що вище приведені моделі соціальної держави не можуть бути скопійовані без значної адаптації під національні особливості окремої країни. У реальності спостерігаються поєднання частин ліберальної, консервативної та соціал-демократичної моделей з пануванням більшості елементів однієї з них.

Але найбільше за кількістю набраних балів українська модель схожа на соціал-демократичну та консервативну одночасно. Таким чином за реформування системи соціального забезпечення базою для імплементації закордонного досвіду стають скандинавська та консервативна моделі. З консервативної моделі слідує судова реформа, реформа інститутів та надання громадянам альтернатив у якості приватних соціальних фондів, а зі скандинавської моделі створення системи соціальних робіт, та створення усіх можливостей для пенсіонерів. Вищевказані заходи дозволять: створити в Україні ринок соціального страхування, зменшити черги, скоротити видатки державного бюджету та ефективніше регулювати зайнятість населення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі, виходячи з поставленої мети й задач, проведено дослідження розвитку системи соціального забезпечення громадян. Основні результати можна звести до наступного.

У ході аналізу основних теоретичних аспектів категорій соціального захисту й соціального забезпечення та розгляду дефініцій різних авторів визначено, що соціальне забезпечення громадян – це політика держави або державних органів, яка направлена на матеріальне (грошове, натуральне) забезпечення зі спеціально створених позабюджетних фондів вразливих категорій населення (сироти, інваліди, одинокі матері, пенсіонери, ветерани) та інших прошарків населення, які його потребують, за для уникнення суспільних ризиків та стабілізації суспільно-економічної ситуації за допомогою спеціально створених форм виплат.

Уточено елементний склад системи соціального забезпечення. Аналіз елементів системи допоміг зробити висновок про те, що за своєю природою ці елементи являють собою низку основних соціальних послуг, які надаються у різному масштабі від загальнодержавного до місцевого. Подальший аналіз цих елементів зумовив необхідність створення системи кількісних показників добробуту громадян. Проаналізовано і зібрано найпопулярніші кількісні показники добробуту громадян.

У результаті підбору прийнятних індикаторів якості життя населення виявлено, що прожитковий мінімум є ключовим соціальним стандартом у системі соціального забезпечення України. З'ясовано, що прожитковий мінімум являє собою основу для розрахунку таких показників як середня пенсія та мінімальна зарплатня, а порівняльний аналіз прожиткового мінімуму дозволив знайти граничні межі якості життя населення.

Порівняльний аналіз прожиткового мінімуму України з її країнами-сусідами дозволив знайти слабкі місця у системі соціального забезпечення та причини їх виникнення за допомогою показників-індикаторів якості життя

населення. Найбільше падіння прожиткового мінімуму було у 2008 році (світова фінансова криза) та у 2014 році. З 2015 року ситуація почала вирівнюватись і прожитковий мінімум майже сягнув значень 2005 року.

Проаналізовано темпи зростання прожиткового мінімуму та середньої пенсії. У результаті розрахунків рядів динаміки виявлено що темпи зростання прожиткового мінімуму та середньої пенсії мали нерегулярний та хаотичний характер, а також український прожитковий мінімум та середня пенсія програють польському та румунському прожитковому мінімумам та середнім пенсіям.

Різке падіння реальної вартості середньої пенсії пов'язано з падінням курсу гривні та зовнішньополітичними обставинами, а також зменшення частки здатного до праці населення, що призводить до недостатнього насичення фондів соціального страхування. Порівняльний аналіз на міждержавному рівні дозволив виявити значне відставання України за кількісними індикаторами якості життя що зумовлює необхідність реформування соціальної політики держави починаючи з місцевого рівня.

Охарактеризовано діяльності УСЗН Авдіївської міської військово-цивільної адміністрації. виявлено, що план з надання якісних соціальних послуг у середньому перевиконано на 38%, Робота на місцях є показником дієвості орієнтації на європейські реформи. Управління соціального захисту населення Авдіївської міської ВЦА виконало планові показники на 100% дванадцять з чотирнадцяти індикаторів та перевиконало усі специфічні для міста Авдіївки індикатори (психологічна допомога та реабілітація постраждалого населення, допомога військовослужбовцям ЗСУ). Позитивні зрушення у реформації системи соціального забезпечення зумовлені використанням європейського досвіду, тому імплементація окремих елементів моделей соціальної держави стає необхідною, також розглянуто різноманіття, межі використання та особливості кожної моделі соціального забезпечення сформовані їх основні принципи.

Проведено класифікацію моделей соціального забезпечення громадян за економічними та соціальними ознаками. Зроблений висновок про неможливість впровадження усіх елементів однієї конкретної моделі соціальної держави. Порівняно українську соціальну модель та її закордонні аналоги за такими показниками, як втручання в економіку, ставлення до особистості та головні принципи.

У ході порівняння з'ясовано подібність окремих елементів української моделі до консервативної щодо здебільшого у ставленні до особистості, та на модель скандинавського «соціалізму» через великий вплив держави на економіку та існування низки державних монополій (Укрзалізниця, Нафтогаз та інші). Виявленні можливі наслідки неправильної імплементації закордонного досвіду у реформуванні соціальної сфери держави.

Надано рекомендації з вдосконалення системи соціального забезпечення шляхом впровадження окремих елементів скандинавської та консервативної моделі. Запропоновано створення єдиного плану з проведення соціальних реформ, стимуляції ринку соціальних послуг, що дозволить знизити навантаження на державу. Пріоритет на суцільну комп'ютеризацію дозволить зменшити черги й час очікування. Усі вищезазначені заходи вже зараз працюють у багатьох країнах ЄС і вони є дієвим засобом реформування соціальної сфери держави.

Отримані результати проведеного дослідження сприятимуть подальшому розвитку теоретичних основ та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку системи соціального забезпечення громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000р. № 2017-111. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 409.
3. Порядок призначення тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1098. Офіційний вісник України. 2018. № 9. С. 56.
4. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік» : Закон України від 13.04.2020 р. № 553- IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 19. Ст. 126.
5. Галаганов В.П. Право соціального забезпечення : підручник. Москва : Центр «Академія», 2014. 416 с.
6. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг: Зміцнення місцевої фінансової ініціативи: проєкт. Київ : ІБСЕД , 2017. 92 с.
7. Калашников С.В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах : Ефективна економіка, наук.-фах. вид., Дніпро : ТОВ «ДСК-центр», 2016. 47 с.
8. Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. Бюджетний моніторинг: Зміцнення місцевої фінансової ініціативи: проєкт. Київ : ІБСЕД , 2017. 92 с.
9. Забелін Л.В. Теорія соціального забезпечення : підручник. Москва : ВЦСПС, 19 с.
10. Дурденевський В. Лекції з права та соціальної культури. Москва : Державне видавництво, 1992. 10 с.

11. Рабинович П. Природне право: діалектика приватного та публічного : монографія. Київ : Право України, 2004. 61–63 с.
12. Електронна бібліотека. Стаття базові та сучасні цілі соціальної політики URL:<http://studies.in.ua/ru/socialnaya-politika-gosudarstva-shpargalki/3490-bazov-ta-suchasn-cl-socalnoyi-poltiki.html> (дата звернення 20.04.2021).
13. Фаріон М.М. Особливості системи соціального захисту населення в Україні. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2017. № 7. С. 245. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5709> (дата звернення 23.04.2021).
14. Фединець Н.І., Миронов Ю.Б., Гонська М.Р. Соціологія ринку: навч. посіб. Львів: ЛКА, 2011. 226 с.
15. Селезньов В.В. Основи ринкової економіки. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/165-osnovi-rinkovo-ekonomki-ukrani-seleznov-vv.html> (дата звернення 24.04.2021).
16. Півняк Г.Г. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, суспільства : монографія. Дніпропетровськ : НГУ, 2015. 408 с.
17. Корецька С. О. Нормативи та соціальні стандарти в механізмі бюджетного фінансування галузей соціальної сфери : монографія. Київ : Економічний простір, 2009. 130-137 с.
18. Закон України «Про прожитковий мінімум» : Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення 25.04.2021).
19. Венцель В.Т. Соціально-економічний аналіз мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму у контексті реалізації соціальної функції держави. URL: <http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/156/157> (дата звернення: 25.04.2021).
20. Динаміка прожиткового мінімуму в Україні у 2000-2020 роках. URL: https://www.prostobank.ua/spravochniki/indikatory_rynka/living_wage (дата звернення: 27.04.2021).

21. Розмір прожиткового мінімуму у Польщі в 2019 році. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/polshha/prozhytkovyj-minimum.html> (дата звернення: 29.04.2021).
22. Розмір прожиткового мінімуму у Румунії. URL: <https://take-profit.org/statistics/living-wage-individual/romania/> (дата звернення: 04.05.2021).
23. Стаття порівняння пенсій у Польщі та Беларусі. URL: <https://finance.tut.by/news701705.html> (дата звернення: 04.05.2021).
24. Електронне видання «Молдавські відомості». URL: <http://www.vedomosti.md/news/zarplaty-i-pensii-v-rumynii-i-v-moldove-sravnitelnaya-statis> (дата звернення: 04.05.2021).
25. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/33.pdf (дата звернення: 07.05.2021).
26. Трунін С.Н. Економіка праці: Підручник. 2009. С. 496. URL: <https://www.twirpx.com/file/763792/> (дата звернення: 07.05.2021).
27. Багмет М.О., Деріга В.В. Шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: Політичний аналіз. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26619/33-Bagmet.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.05.2021).
28. Рейтинг щастя по країнам. Всесвітня доповідь про щастя 2020. URL: <https://theworldonly.org/indeks-schastya-2020/>. (дата звернення: 10.05.2021).
29. Жиглей І.В. Моделі соціальних держав та соціальний захист: екскурс у минуле та майбутнє. URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/viewFile/94774/90854> (дата звернення: 12.05.2021).
30. Ільчук Л.І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 15.05.2021).

31. Україна посіла 96-е місце в світовому рейтингу добробуту, складеному міжнародною аналітичною організацією Legatum Institute. Всього в рейтингу оцінювали 167 країн. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-reityng-protsvitannya/30291262.html> (дата звернення: 15.05.2021).
32. Соціальна політика: політико-правові засади та особливості управління соціальними процесами. URL: <http://buklib.net/books/27137/> (дата звернення: 15.05.2021).
33. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів : журнал. Київ : Держава і право, 2012. 618-623 с.
34. Офіційний сайт державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2021).
35. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: www.pfu.ua/. (дата звернення: 18.05.2021).
36. Платигін Д.Н. Соціальна політика в розвинутих країнах Заходу: досвід та перспективи. Вісник соціально-економічних досліджень. Київ, 2012. № 2. С. 232
37. Демченко М.В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. Київ, 2010. № 20.9. С. 161-166.
38. Новосельська Л.І., Цігуш Ю.Ю. Напрями удосконалення розрахунку прожиткового мінімуму. Науковий вісник НЛТУ України. Київ, 2009. № 19.5. С-208-210.
39. Руженський М.М. Трансформація інститутів соціального захисту населення в транзитивній економіці. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2016/Ruzhenskyj_diss.PDF (дата звернення: 20.05.2021).
40. Мальований М.І. Соціальне страхування: навч. підручник / М.І.Мальований та ін. : Умань : Видавець «Сочінський», 2011. 476 с.

41. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні.
Реальний стан та перспективи реформування.

URL: https://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_publ_2028_ua_law.pdf

(дата звернення: 22.05.2021).

42. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

43. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави: наук. записки. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 41-44 с.

44. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави: Вісник Право України. Київ, 2004. № 5. 17 с.

45. Магновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство: єдність та обумовленість: Вісник Право України. Київ, 2005. № 7. 19 с.

46. Грушко В.І. Пенсійна система України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 336 с.

47. Гончаренко В.Г., Астрова Л.М., Бірюкова А.М. Правознавство. Словник термінів : навч. посіб. Київ : Юрисконсульт КНТ, 2007. 636 с.

48. Офіційний сайт Авдіївської міської ВЦА URL: <http://avdvca.gov.ua/news.html>
(дата звернення: 23.05.2021).

49. Сторінка управління соціального захисту населення на офіційному сайті Авдіївської міської ВЦА URL: <http://avdvca.gov.ua/avdiivka/sotsialnyi-zakhyst.html>

(дата звернення: 23.05.2021).

50. Волкова Н.А. Економічний аналіз: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2015. 310 с.

**ДОДАТОК А. Перелік зауважень щодо оформлення кваліфікаційної
роботи**

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження